

RANSANUS ÉS MAGYARORSZÁG

Készítette: Blazovich László

Szeged

1968.

I.

A szakirodalom áttekintése

Ransanus Epitome Rerum Hungaricarum című történeti munkáját Zsámboki János adta ki először Bécsben 1558-ban. A mű öt kiadást élt meg,¹ mégis a vele foglalkozó tanulmányok száma meglehetősen csekély. Nézzük meg, melyek azok a modern feldolgozások, amelyek Ransanusról szólnak és Epitomejét elemzik.

A magyar királyi udvarba érkező Ransanus követi megbízatása BERZEVICZY ALBERT véleménye szerint az lehetőtt, hogy Mátyást oly irányba befolyásolja: ne Korvin Jánost, hanem Beatrixet jelölje utódául.²

TERMINI feldolgozza könyvében Ransanus egész életművét. Mi csak azokkal a fejezetekkel foglalkozunk, amelyek az Annales Omnium Temporum-ot és az Epitomet tárgyalják. TERMINI részletesen elemzi az Annalest, és feltárja annak a szerző

---

¹ CSIHA ANTAL: Petri Ransani Epitome Rerum Ungaricarum. Hajduböszörmény. 1932. 67. old.

² BERZEVICZY ALBERT: Beatrix királyné./Magyar történeti életfajzok/. Bp. 1908. 439. old.

halála utáni sorsát. Az idevonatkozó sok, egymásnak ellentmondó adat és nézet ismertetése után TERMINI sem tud az Annales soráról egyértelmű, precizen meghatározott véleményt alkotni. Ismerteti az Epitome kiadásait, majd bővebben szól a mű mind földrajzi, mind történeti tárgyú fejezeteiről. Ransanus hibájaként rója fel, hogy sokat időz az egyházi témájú dolgok ismertetésekor, viszont elismeréssel nyilatkozik szenvedélytelen, pontos előadásmódjáról.³

CSIHA ANTAL miután felsorolja a maga által forrásul használt könyvek, illetve előadások sorát, Ransanus életét, magyarországi követi tevékenységét tárgyalja, majd rövid ismertetését adja az itáliai követ iráshagyományának. Ezek után részletesen szól az Epitoméről. Leírja keletkezésének körülményeit, elénk tárja a mű eseményeinek menetét és megállapítja forrásait. CSIHA az Epitome fő forrásaként Thuróczi Chronicáját említi, és ezt számos példával bizonyítja is. Tárgyalja a földrajzi ismeretanyaghoz Ransanus által felhasznált kutatókat is, amelyeket az itáliai követ forrásmegjelölése alapján állapít meg. A földrajzi rész ismertetése után CSIHA felsorolja az Epitomeben előforduló téves közléseket, tárgyi tévedéseket. Ezeket egyrészt azzal magyarázza, hogy Ransanus nem eléggé körültekintően dolgozott, másrészt nem vetette kellő bírálat alá a szóbeli közlések tartalmát. A földrajzi rész helytelen adatai keletkezésének okát abban látja, hogy Ransanus nem volt megfelelően tájékozott a magyarországi viszonyokban, és írott forrás sem állt itt rendelkezésére.

---

³ F.A. TERMINI: *Petro Ransano umanista palermitano del secolo XV.* Palermo. 1915.

ESIHA példákkal igazolja azon állítását, hogy Bonfini munkája földrajzi tárgyú fejezeteinek elkészítésekor forrás gyanánt használta Ransanus földrajzi feldolgozását.⁴

KARDOS TIBOR olasz nyelven írt munkájában foglalkozik Ransanus életutjával, és fejtegeti követi megbízatásának körülményeit. Ismerteti az itáliai követ által írt Oratiót, azaz Szónoklatot, amit Ransanus Magyarországra érkezésekor mond el. KARDOS TIBORNAK a szerző uticélját illetően az az állásfoglalása, hogy a trónutódlási gondokkal bajlóuló magyar királyt Ransanus rávegye: hagyja a trónját Beatrixra és mellé erős kezű kormányzóként Alfonz, Calabria hercege kerüljön. Ezen nézet vélt helyességét az Egitomeból vett példákkal is igazolja. A tanulmány következő részében KARDOS az Egitomet elemzi. A művet befejezetlennek tartja. A földrajzi anyagról szólván megemlíti, hogy Bonfini és Ransanus ismerhették egymást, és az utóbbi művével hozzájárult a "kies Pannónia" felfogás elterjedéséhez. Ransanus geográfiai érdeklődését KARDOS a szerző humanista műveltségének fő jegyeként említi. KARDOS ~~által~~ az itáliai követ Margit-legendáját a mű legértékesebb részei egyikének tartja. Elemzi és értelmezi Ransanusnak a magyar rendekről adott leírását. Szól a szerző metodikájáról és stilusáról. A továbbiakban az Egitome utóéletével foglalkozik.⁵

TÓTH ZOLTÁN számos érveléssel igazolja, hogy egy általa elveszettnek hitt legrégebbi Szt. István legendának elemeit Ransanus Egitome Rerum Hungaricarum-ában megőrizte az utókor számára.⁶

---

⁴ CSIHA ANTAL: i.m. 55--61. old.

⁵ TIBERIO KARDOS: Pietro Ransano in Ungheria. Rome 1947.
/továbbiakban KARDOS: Ransano/.

⁶ TÓTH ZOLTÁN: Szt. István legrégebbi életirata nyomán. Századok. 1947. 23--94. old.

KARDOS TIBOR egy másik munkájában is foglalkozik Ransanussal. Tárgyalja történet szemléletének elemeit, szól az Eptomenak a követ halála utáni sorsáról. KARDOS megemlíti, hogy Oláh Miklós humanista püspök művében megtaláljuk Ransanusnak Magyarországról vallott földrajzi vonatkozású felfogását.⁷

KULCSÁR PÉTER Bonfini Decadesének forrásait vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy a szerző merített az Eptomeból munkája földrajzi részének ^{elkészítésénél} elemzésékor. Fejtegetései során megállapítja az Eptome létrehozásának idejét.⁸

LEDERER EMMA úgy vélekedik, hogy "Ransanus nem volt Mátyás párthive".⁹

GERÉZDI RABÁN leírja, hogy Ransanus alkotása Galeotto-énál kevésbé jelentős. A követ -- GERÉZDI szerint -- Beatrix királyné trónutódlására szeretné rábírní Mátyást. Ransanus az Eptomet két éves bécsi tartózkodásának idején írja. Fő forrása egy régebbi krónikaváltozat, de rendelkezésére állt egy igen régi, ma már ismeretlen szöveg, amely a fentmaradt krónikáknál bővebben tárgyalja Géza és I. István tetteit.

Munkájára a hűvös tárgyilagosság, világi szellem jellemző. Ujat főképp a földrajzi leírásban ad.¹⁰

CSÓKA J. LAJOS könyve "Szent István első legendájának problémája" című részében nyomós érvekkel meggyőzően bizonyítja,

⁷ KARDOS TIBOR: A magyarországi humanizmus kora. Bp. 1955. /továbbiakban: KARDOS: Humanizmus/. 169--324. old.

⁸ KULCSÁR PÉTER: Bonfini--Forrástanulmányok I. Acta Historica XII. Szeged. 1963. 36--47. old.

⁹ LEDERER EMMA: A történettudomány tárgya, módszere, a segéd és rokontudományok elemei./Egyetemi jegyz./Bp. Tankönyvkiadó 1963. 55. old.

¹⁰ A magyar irodalom története I. SÓTÉR ISTVÁN /Főszerk./. Akadémia kiadó Bp. 1964. 249. old.

hogy Ransanus a magyar kereszténység kialakulását tárgyaló szakasz írásakor Hartvik Szt. István-legendájára támaszkodott, és cáfolja TÓTH ZOLTÁN feltevését, aki e fejezetben véli megtalálni a követ által megőrzött legrégibb István-legenda elemeit. Ransanust önálló szemléletmóddal rendelkező humanista tudósnek tartja.¹¹

MÁLYUSZ ELEMÉR Thuróczi kulturális érdeklődésének vizsgálatakor összeveti az ítélőmester és Ransanus szemléletmódját.¹²

A fentiekben tulmenően figyelemmel voltunk néhány olyan műre, amelyek Ransanus tevékenységének, íráshagyományának egyes apró mozzanatait világították meg.¹³

Ransanus íráshagyományának elemzésekor az alábbiakban felsorolt kiadványokra támaszkodtunk:

Petri Ransani Epitome Rerum Ungaricarum. Joan. Georgii Schwandtneri Scriptores Rerum Hungaric. pars I. Vindobonae. 1766. /továbbiakban SRH I./.

LADISLAUS JUHÁSZ: Petrus Ransanus. Monumenta Latina Litteraturam Hungaricam Illustrantia. tomus IV. /1472-90./ pars I. fasc I. Bp. 1931.

---

¹¹ CSÓKA J. LAJOS: A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI-XIV. században, /Irodalomtörténeti könyvtár 20./ Bp. 1967. 623--647. old.

¹² MÁLYUSZ ELEMÉR: A Thuróczy-kronika és forrásai. /Tudománytörténeti tanulmányok 5./ Bp. 1968. 179. old.

¹³ KARDOS TIBOR: Mátyás király és a humanizmus. LUKINICH IMRE /Szerk./: Mátyás emlékkönyv II. Franklin. é.n. 9--105. old., KERECSENYI DEZSŐ: A magyar irodalom Mátyás király korában. UO. 107--122. old. PINTÉR JENŐ: Pintér Jenő magyar irodalomtörténete I. Bp. 1930.

KARDOS TIBOR: "Dus Pannónia". A tájszépesség renaissance-kori felfedezése Magyarországon. Filozófiai Közlöny, 1960. /továbbiakban: KARDOS: Dus Pannónia/. 1--19. old.

EMERICUS SZENTPÉTERY: *Scriptores Rerum Hungaricarum*.

Volumen II. Budapestini. 1938. /továbbiakban: SRH II./.

M. FLORIANUS: *Historiae Hungaricae Fontes Domestici IV*.

Budapestini. 1885. /továbbiakban: HHFD IV./.

D. Carolus Andreas Bel: *Antonii Bonfinii asculani Rerum Ungaricarum Decades*. Lipsiae. 1771. /továbbiakban: RUD/.

A felsorolt tanulmányok, feldolgozások -- amint részletes tárgyalásunkból majd kitűnik -- számos, számunkra is mérvadó megállapítást tartalmaznak. Foglalkoznak Ransanus biográfiájával, alkotásainak keletkezési körülményeivel, tartalmukkal és forrásaikkal. Elemzik egyéniségét, történeti szemléletmódját, megállapítják, hogy szerzőnk humanista módon alkotó történetíró. Mégis -- úgy érezzük -- Ransanus magyarországi működésének alapos átvizsgálása nem történt meg, ezért szándékozunk e dolgozatunkban Ransanust mint történetírót -- hazánkban írt műveinek elemzése alapján -- bemutatni.

II.

Ransanus élete, magyarországi működése, íráshagyománya

Ransanus lucerai püspök 1488 szeptemberében érkezett Magyarországra a nápolyi király, Aragóniai Ferdinánd követeként. Hosszu, eseményekben gazdag életpályájának utolsó nagy állomása ez.

A jeles humanista tudós és szónok 1428-ban a sziciliai Palermo városában született. Gyermekéveit még jóformán el sem töltötte, amikor 1440 körül Firenzébe kerül, hogy tudását gyarapítsa. Nagybirú mesterek tanítják, többek között Carlo Marsuppini és Tomaso Pontano. Tizenhat éves, amikor visszatér Palermóba, majd hazajövedele után nemsokára belép a dominikánusok rendjébe. Noviciátusának letöltése után ismét Firenzébe megy, hogy humanista műveltségét elmélyítse. A szerzetesrendbe való belépése tehát nem gátolta meg tudásának, műveltségének további fejlesztését, sőt talán az anyagi gondok nélküli élet biztosításával inkább elősegítette azt.

,1452-ben szentelik pappá. III. Calixtus pápa megbizsa egy szenttéavatása előtt álló katalóniai dominikánus vitájának megírásával. Nem sokkal később a sziciliai domonkosok provinciálisai lesz.

Amikor Hunyadi János meghal, Ransanus Rómában tartózkodik, résztvesz annak tiszteletére celebrált misén. Itt hallhatott először részletesebben a Hunyadiakról.

1470 körül Ferdinánd, nápolyi király meghívja palermói udvarába, ahol a képzett humanista Giovanni D Aragona nevelője lesz négy évvel később.¹ A kiváló szónok és történész hírében álló Ransanust IV. Sixtus pápa lucerai püspökké nevezte ki 1478-ban.²

Mint az aragóniai ház bizalmasa alkalmas arra, hogy követként küldjék Mátyás udvarába. Legációjának idején a pápa és Ferdinánd között olyannyira elmérgesedett a korábbi baráti kapcsolat, hogy addig soha nem látott méreteket öltött. A pápa mégsem akadályozta meg a küldetést, mert nem látott a követi állásban semmiféle szentszék ellenes célt.³

Követi küldetésének célját világosan megadja Oratiojában, a probléma azonban mégsem ilyen egyértelmű. A mű bevezetőjében így ír: "Egyébként mivel a parancsokból, amelyeket elő fogok adni, egynéhány olyan természetű, amely titkosabb helyet követel, ezeket akkor fogom közölni, midőn számomra a ti bölcsességeknek megfelelő helyet és alkalmas időt biztosítottok."⁴

---

¹ A fenti életrajz ismertetés KARDOS: Ransano. 5--10. old. alapján készült.

² CSIHA ANTAL: i.m. 7. old.

³ F.A. TERMINI: i.m. 71--72. old.

⁴ LADISLAUS JUHÁSZ: i.m. 5. old. "Ceterum cum ex mandatis, quae sum expositurus, aliquot hujusmodi sint, quae locum postulant secretionem, ea tunc explicanda reservo, cum locum ipsum tempusque idoneum mihi pro vestra prudentia constitueritis."

A "titkosabb helyeket" igénylő problémákat BERZEVICZY ALBERT úgy oldja meg, hogy az Oratio elmondása után a titkos fogadás alkalmával Ransanus arra inti Mátyást: mondjon le Korvin János trónutódlásáról Beatrix javára.⁵

KARDOS TIBOR az Epitome egyes részei és az Oratio elemzése alapján, valamint BERZEVICZY munkájára támaszkodva magyarázza meg Ransanus követségének célját. Ezek szerint a lucerai püspök amellet van, hogy a még fiatal és nőiességének virágában lévő Beatrix örkölje a trónt, és mellé erős kezű kormányzónak Calabria hercege, Alfonz kerüljön. Tervét úgy adja elő, hogy a leendő házasságot ^{Korvin János és Sforza Blanka között.} nem ellenzi, és akik Korvin János trónutódlására gondolnak, szintén elégedettek lehetnek.⁶

A rendelkezésinkre állt forrásirodalom alapján Ransanus uticéljának problematikájához alkotó mondon hozzászólni nem tudtunk, ezért megelégedtünk a két szerző fejtegetéseinek ismertetésével.

Az ekkor már Magyarországon élő Bonfini megemlékezik a nápolyi követ érkezéséről. "Az elmúlt évben Ferdinánd király a szicíliai Ransano Péter, lucerai püspököt, a kitűnő történetírót és szónokot Mátyáshoz küldte."⁷ Ugyancsak Bonfini szól arról, hogy Mátyás király temetésekor a gyászbeszédet Ransanus mondta. "Ransano Péter lucerai püspöknek, a tudós férfiúnak, a nápolyi követnek adatott az a dicső megbízatás, hogy a szertartás alatt a királyt magasztalja."⁸

⁵ BERZEVICZY ALBERT: i.m. 439. old.

⁶ KARDOS: Ransano. 13., ld. még KARDOS: Humanizmus. 182. old.

⁷ RUD 663. old. "Superiori anno Petrus Siculus, episcopus Lucerinus, Historicus et Orator optimus, a Ferdinando rege missus erat."
ml

⁸ UO. 669. old. "Inter sacrificandum Petro episcopo Lucerino, viro doctissim o, et oratori Neapolitano, datum laudandi regis est negotium."

A király nélkül maradt udvar szellemi életének csillogása megtört a viszálykodók gyűlölködésén. A mecénás támogatást tovább már nem élvező humanisták elhagyták a királyi udvart. Így tett Ransanus is. Követsége megszűnt, hazatért Itáliába, és 1492-ben meghalt.

Ransanus magyarországi legációja előtt már jelentős tudományos munkásságot végzett. Alkotásainak jellegét meghatározta szerzetesi volta és történelmi érdeklődése. A szentek életével foglalkoznak a *Vita sancti Vincencii*, a *Vita beatae Margitae* című munkái. A *De Laudibus Lucernae civitatis* és a *De urbis Pannoni antiquitate* című művének történelmi tárgyú alkotások.⁹ Grandiózus vállalkozása az *Annales Omnium Temporum*. Ezen hatalmas alkotóerőt és rendkívüli szorgalmat igénylő 60 kötetes mű 61. kötete lett volna -- Ransanus állítása szerint¹⁰ -- a magyarok eddigi történetét lerövidítve magába foglaló *Epitome Rerum Ungaricarum*. Az *Annales* Magyarországon egyáltalán nem ismert, de Ransanus hazájában sem figyeltek fel rá kellőképpen.¹¹

TERMINI Ransanusról írott könyvében foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy miért kallódott el hosszú időre az *Annales*, miért nem jutottak hozzá a tudósok. Hosszas fejtegetésekben tárja az olvasó elé az *Annales* utótörténetét. Elmondja, hogy már Ransanus kortársai is egymásnak ellentmondó nézeteket vallottak a művel kapcsolatban.¹² Eme eltérő vélemények kialakulásának fő okát

TERMINI abban látja, hogy a munka egészen 1866-ig domonkosrendi könyvtárban volt, ott a rendtagokon kívül mások nem jutottak

---

⁹ CSIHA ANTAL: i.m. 8--9. old.

¹⁰ HHFD IV. 117. old.

¹¹ TERMINI: i.m. 82. old.

¹² UO. 79--82. old.

hozzá, így a munka a feledés homályába merült. Az említett évben került a kézirat a palermói városi könyvtárba, ekkor már -- mint TERMINI megállapítja -- a "nyolc fóliáns kötetből, amelyek a művet alkották, a negyedik elveszett ..."

A többi hét kötetnek is sok hiányossága van.¹³ TERMINI megállapítása szerint az Epitome az Annales-kézirat VIII. kötetének 43. és 44. könyvében található.¹⁴ Hitelt adva TERMINI kéziratra vonatkozó leírásának nem fogadható el CSIHA ANTAL véleménye, aki az Annalest ismeretlennek, elveszettnek tekinti.¹⁵

Az Epitome Rerum Hungaricarum, azaz A magyarok dolgainak kivonata két részből áll: a földrajzi leírás és a tényleges történeti rész. Az előbbi hazánk geográfiai viszonyait tárgyalja, az utóbbiban pedig a szerző a magyarok történetének - Attilától Mátyás uralkodásának utolsó szakaszáig terjedő részét adja elő kivonatolt formában.

---

¹³ UO. 83. old.

¹⁴ UO. 136. old. -- A kézirati hagyomány ismerete nélkül is megkockáztathatjuk azt a feltevést, miszerint az Annales TERMINI által leírt kézírata későbbkori, illetve az Epitomenak az Annales törzsszövegébe való bekerülése feltétlenül Ransanus intencióinak ellenére történt. Eme nyilvánvaló ellentmondás -- Ransanus egyfelől az Epitomeről mint 61. /supplementum-jellegű/ kötetről beszél, másfelől a kézirati anyag ezt nem támasztja alá -- csak a kézirat megvizsgálása után lenne felokmányható.

¹⁵ CSIHA ANTAL: i.m. 9. old.

KARDOS TIBOR a magyarországi humanizmusról írt könyvében¹⁶ és CSIHA ANTAL méltatásában¹⁷ ama véleményüknek adnak hangot, hogy a földrajzi rész értékesebb mint a történelemmel foglalkozó fejezetek.

E műhöz közvetlenül kapcsolódó alkotása Rensanusnak a *Dedicatio*, amelyben az *Epitome* Mátyásnak ajánlja. Rensanus elismeréssel nyilatkozik az uralkodó vendéglátásáról, és cserébe ezért szeretné megajándékozni valamivel a királyt. Kincse nem lévén, művét ajánlja fel emlékül Mátyásnak. "Joggal vagy tehát igen emberséges király az én ajándékomra nézve igen méltó. Bevallom, természetesen nekem nincs aranyom, drágakövem vagy ezüstöm, amellyel megajándékozhatnám a királyt, akit a halandók közül mindenki a gazdagságok összes nemében a leggazdagabbnak vél. ... Így, amikor Magyarországon tartózkodtam, a kezembe került ama könyvecske, amit említettem, /tudniillik a Beatrixtól kapott kódex -- B.L./ ezenkívül tájékoztatott engem igen sok, tekintélyre nézve élenálló és a te igen tágas és virágzó országod ügyeiben és helyeit tekintve egyaránt jártas férfiú, így vállaltam az írás fáradságát azért, hogy méltó legyen fennségeidhez a mű, amelyet nem is akaratom elnére neked dedikáltam."¹⁸

---

16 KARDOS: Humanizmus 182. old.

17 CSIHA ANTAL: i.m. 66. old.

18 HHFD. IV. 116., 118. old.

"Jure igitur es humanissime rex meo aliquo dono dignissimus. Fateor, tamen ingenuus mihi non esse vel argentum, f vel gemmas aut aurum, quo donem regem, quem nullus mortalium dubitat esse omni diviti-arum genere locupletissimum. ... Me itaque in Hungaria agente, ac veniente in manus meas opusculo quod dixi; narrantibus praeterea compluribus auctoritate praestantibus viris tum rerum tum locorum ejusdem tui amplissimi florentissimique regni peritis, scribendi ea laborem suscepi; quem uti par est Tuae Maiestati, et quidem non invitus dedicavi."

A Dedicatióban Ransanus megjelöli, -- ha nem is pontosan -- hogy milyen források alapján írta Epitomeját. "Mídon az elmúlt év telén Bécsben éltem, a te igen bölcs Beatrix királynéd átadott nekem egy bizonyos olvasandó kódexet, amelyben leírták, hogy Magyarországon milyen fejedelmek tartották a királyságot Attilától a te uralkodásod időszakáig.¹⁹

Szónoklatát, az Oratiót Ransanus Magyarországra érkezésekor készítette és mondta el. Az írásban is ránk hagyományozott szónoklatból érdekes adatok kerülnek elő mind Ransanus követi küldetésének céljáról, mind pedig Mátyás egyéniségéről.²⁰ Itt határozza meg a szerző Magyarországra érkezésének idejét /1488/.²¹ A továbbiakban kifejti, hogy néhány titkosabb üzenetet hozott, amelyeket megfelelő helyen és alkalmas időben fog elmondani.

Az Oratio rövid tartalma: Ferninánd, nápolyi király és Alfonz Calabria hercege üdvözlí a királyi párt. Együttal megragadja a szónok az alkalmat, hogy Ferdinánd és Alfonz tervezett látogatását exkuzálja, nehéz helyzetükre hivatkozva. Gratulációját és jókívánságait fejezi ki Korvin János és Sforza Blanka eljegyzésének alkalmából. A szónoklat harmadik részében a nápolyi legátus Mátyás humanista dicséretét zengi. Kiemeli a király szüleinek nagyszerűségét, különösen apjának, Hunyadi Jánosnak bátor vitézségét dicséri, majd Mátyás kiváló tulajdonságait mondja el. Előadásában a király az európai kerszténység védőbástyája a rabló török birodalom zaklatásaival, betöréseivel szemben.²²

19 UO. 117. old.

"Cum superioris anni hyeme Viennae agerem Tuam Beatrix regina sapientissima tradidit mihi legendum codicem quemdam, quo scribitur series principum, qui ab Atila ad tuam usque tempestatem regnum in Hungaria tenuere."

20 LADISLAUS JUHÁSZ: i.m.

21 UO. 4. old.

22 U.O. 3--16.old.

III.

Ransanus földrajzi hiranyaga

Az Epitome keletkezése ugyan pontosan datálható, de korántsem köthetők hónapnyi pontosságu időpontokhoz az általa megörökített magyarországi állapotok. Csak megközelítőleg lehet megállapítani, hogy adatai hazánk XV. századi geográfiai állapotának mely időszakát tükrözik, mivel a tudós követ -- munkája ezen fejezetének írásakor -- csak olyan emberek elbeszéléseire támaszkodhatott, -- eme fő forrását maga említi meg¹ -- akiket környezetében és az udvarban talált. Az ország ügyeiről, helyzetéről leginkább tájékozott, és az ország ügyeiben avatott emberek fordultak meg az udvarban, így feltételezhető, hogy a kép amit leír az 1480-as évek utolsó harmadának magyarországi állapotaira vonatkozik.

A földrajzi rész Pannónia határainak leírásával kezdődik. Mielőtt azonban rátérne hazánk viszonyainak tényleges ismertetésére, felsorolja a magyarországi rendeket. Ennek értékelésére visszatérünk.

Magyarország földrajzi leírását az akkori közigazgatási rendszerre támaszkodva, ispánságonként próbálja eszközölni.

---

¹ SRH I. 415. old.

Határozottan kijelenti, hogy az országnak 73 ispánsága, azaz megyéje van. Ő mégis csak 54-et említ, Szlavóniát, Dalmáciát, Horvátországot és Erdélyt azonban nem bontja kisebb egységekre.

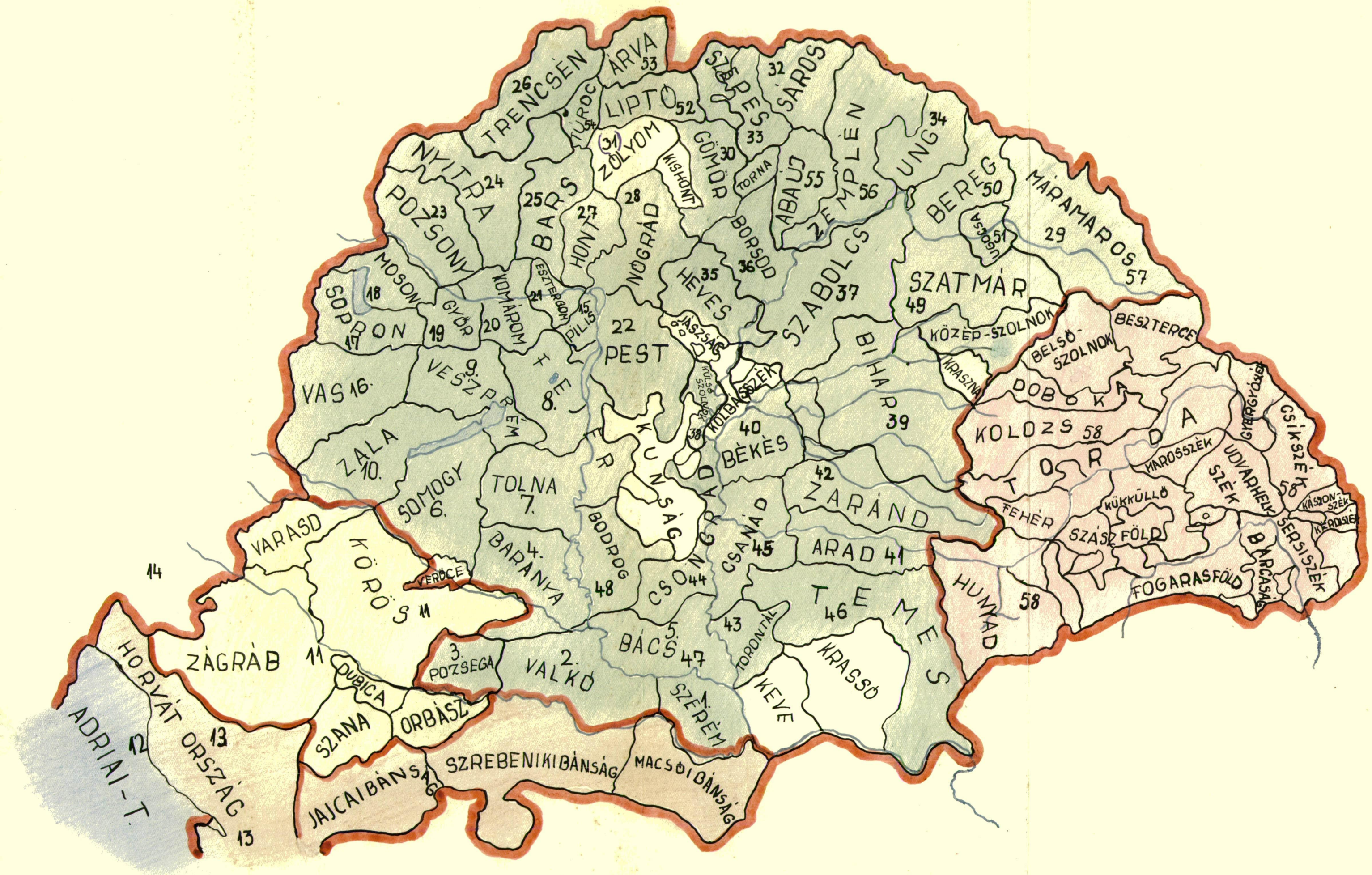
Először a Duna jobb oldalán lévő megyéket számlálja elő, majd rátér a folyó balpartján fekvők tárgyalására. Ehhez a metodikai ~~ix~~ eljáráshoz bizonyára hozzájárul az, hogy az antikvitásban a Duna Pannónia és egyben a római birodalom, illetve a Barbaricum határa volt, és így az ókori auktorokat jól ismerő szerző először Pannónia földrajzát írja le és csak aztán tárgyalja a többi részeket. A másik ok, amely erre a megoldásra készítette: pontosabb adatokat szolgáltatott neki a nyugati vidék.

A megyék felsorolását a szerénnyel kezdi, és szép egymásutánban eljut egészen a sorrendben negyedikként említett Baranyáig. Ezután véti első hibáját, ugyanis visszakanyarodik délre, és Bács megyét említi meg, pedig tudvalevő, hogy ez a megye a Duna bal oldalán található. Eme kitérő után pontosan felsorolja a dél- és közép-dunántúli megyéket, majd Szlavónia, Dalmácia és Horvátország tárgyalásával folytatja a sort. Hiányosság és pontatlanság itt is felfedezhető: az említett országrészeket nem részletezi megyénként, de Pozsegát, amely Szlavóniában van, Zengget, amely Horvátországban van, külön megemlíti. Innen hirtelen átcsapva más vidékre, Pilis megyével folytatja a felsorolást, majd továbbbugorva Vast említi, és az észak-dunántúli megyékkel fejezi be a Duna jobb partján fekvő megyék tárgyalását.²

---

² Ransanes földrajzi leírásának sémáját a mellékelt térkép-vázlat mutatja.

A térkép alapos megtekintése után megállapítható: az ismertetett tájegységeket kisebb hibáktól -- amelyek főleg a Magyarországon tartozó délnyugaton fekvő szlávok által lakott részek bemutatásában fordulnak elő -- eltekintve pontosan tárgyalja. A megyék elhelyezkedéséről -- úgy tűnik -- a valóságnak megfelelő elképzelése van.

A Duna bal partján fekvő /ezek adják Magyarország lényegesen nagyobbik részét/ megyék sorát a pestivel kezdi. Eme tájegységek leírásában kevésbé megbízható. Már a Duna jobb partjának leírásában is követett el sorrendi következetlenséget, de most ez a jelenség sokkal gyakoribb és nagyobb méreteket ölt. A korábbiakban is előfordult, és itt is folytatódik az a gyakorlat, hogy Ransanus nem területi egymásmelletti ségnek megfelelő sorrendben említi meg a megyéket. Pest után Pozsony jön a sorban, Bodrog megye után Szatmárt tárgyalja, majd pedig Nógrád^{ról} hirtelen átsap Máramaros megye vidékének leírására.

Más csoportba tartoznak az olyan hibái, amikor az egyes megyék határait, illetve a határok egy részét tévesen rögzíti. Ennek lehetünk tanúi abban az esetben, amikor Máramaros megye mellé Gömör^thelyezi, vagy amikor Békés megye határait egészen Erdélyig tolja ki. Ugyanez a helyzet Arad és Torontál megye tárgyalásánál is, ugyanis a két megyét szomszédosnak említi. Közvetlenül ehhez a problémakörhöz tartozik az a téves megállapítása is, hogy Sáros megye határaival Oroszország felé tekint. Ime egy adalék arra, hogy Ransanus nemcsak a belső közigazgatási határokkal, de az országhatárokkal sincs pontosan tisztában. Tudvalevő: Mátyás korában nem volt hazánknak közös határa Oroszországgal.

A Duna-Tisza közén elhelyezkedő vidékek közül nem említi meg a Kunságot, a Jászságot, a Tiszántúlon lévő Kolbasszékét és Kraszna megyét. Kihagyja a sorból Keve és Krassó megyét is. E két, az ország déli határai mentén elterülő megye mellőzése arra enged következtetni, hogy Ransanus --- nemcsak az északi, de -- az ország fontos déli határvonalával sem volt tisztában. Eme területeknek a többsége mocsaras vagy homokpusztás, kevésbé lakott vidékeken fekszik, és így Ransanus által megkérdezettek sem ismerhették, tájékoztatásaik hiányosak lehettek. Tévedéseiben bizonyára közrejátszott az említett tényező is.

Ugyanilyen pontatlan közlés lehetett az oka annak is, hogy Észak-Magyarországról kihagyja a Kis-Hont és Torna megyét. E két egység elhagyására magyarázatot jelenthet a csekély kiterjedésük. Kis-Hont különben is nehezen tekinthető vármegyének, districtus kerület volt.³

A több Szolnok nevű megye problémája is ide csatlakozik. Ransanus korában három Szolnok megye volt: Külső-, Közép-, és Belső-Szolnok, s ő csak Szolnokot említ. Fel lehet tenni a kérdést: melyikre gondol, amikor leírja a megyét. Belső-Szolnok természetesen kiesik, mert Erdélyben van és a szerző egyetlen erdélyi megyét sem említ. A felsorolásban Heves, Borsod, Szabolcs, Szolnok, Bihar, Békés a sorrend. Itt aránylag pontosan említi meg a megyéket, ugyanis ezek összefüggő láncot képeznek, s szinte közrefogják Külső-Szolnokot.

Közép-Szolnokot Bihar, Szatmár, Kraszna megyék és Erdély határolják. Igaz, hogy Bihart közvetlenül Szolnok után említi, de Szatmárt majd csak sokkal később, előbb még tíz más megyét sorol fel, Kraszna-t kihagyja, Erdélyt pedig felsorolásának utolsó tagjaként tárgyalja.

3 REISIG EDE: Gömör-Kishont vármegye története, BOROVSKY SAMU:

Magyarország vármegyéi és városai. Gömör-Kishont vármegye,
Bp. é.n. 463--464. old.

Igy a leírásából ítélve -- úgy gondoljuk a jelen esetben lehet erre támaszkodni -- Külső-Szolnokot értette a szerző a munkájában szereplő, közelebbről jelöletlen Szolnok megyén.

Egyik hibájából olyan következtetést vonhatunk le, amely arra látszik utalni, hogy e Ransanus által felhasznált, nyilvánvalóan adatközlői részéről kapott értesülés e már Ransanus korában is túlhaladott, anakronisztikus volt. Beszélt Zsolna megyéről, holott az már az ő követi küldetése idején megszűnt önálló közigazgatási egység lenni.⁴

A megyék jegyzékében mindössze egyszer, Bács megye esetében fordul elő, hogy kétszer említi meg ugyanazt. Tévesen helyező először a Duna jobb partjára, másodizben viszonylag pontatlanul említi meg a Duna bal oldalán elterülő megyék között.

Úgy véljük, amagyar föld leírásához szervesen hozzákapcsolhatók a Duna vidékének magyar területre vonatkozó adatai, amelyeket Ransanus önálló fejezetben /II.index-Danubii fluminis origine, et decursu/ tárgyal. Az a tény, hogy külön tárgyalja a közvetlenül a Duna mellett fekvő vidékeket és városokat, humanista szemléletét bizonyítja. A Duna-vidék önálló egységben történő bemutatására Ransanust több szempont is vezethette: részint a Duna-menti hadiutak, részint a vizi közlekedés emlithető meg okként, de -- mint más vonatkozásban már említettük -- okot szolgáltatott a Dunának, az ókori Isternek a humanista számára eszményt nyújtó római birodalmat és a Barbaricumot elváló fekvése i

4 FEKETE NAGY ANTAL: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában IV. Trencsén vármegye. Bp . MTA 1941. 11--12., 414--415. old.

Zsolna megye részint Zsolna, részint Beszterce néven a XIV. század folyamán képezett önálló közigazgatási területet; ezen észak-trencsényi terület vármegyei különállásának 1430 után nincs okleveles nyoma.

Magyar vonatkozásban minden, a Duna mellett fekvő fontosabb helységet megemlít Pozsonytól kezdve egészen Belgrádig.

Érdekes, hogy egyes városok esetében megadja: milyen távolságra vannak egymástól. Mértékegységül a római mérföldet használja.⁵

A felsorolásnak jellemzője: néhány kilométer eltéréssel viszonylag pontosan megadja a távolságokat. Pl. Óvár-Győr 45 km, Győr-Komárom 37,5 km, Győr-Lábatlan 30 km.

Nagyobb hibát Szentendre és Buda, valamint Pozsony és Óvár távolságának meghatározásában vét. Amazt 65 km-re teszi, ezt pedig 27 km-re.

Földrajzi leírásában Ransanus helytörténeti, etnográfiai, gazdaságföldrajzi és kulturtörténeti adatokat közöl. Ide tartozik az, hogy megemlít a Magyarországon akkor élő püspökök közül néhányat. Nem lehet véletlen, hogy minden esetben olyan püspököket sorol fel, akik eszességük, bölcsességük és humanista neveltségük által kiválóak. Ugy gondoljuk, hogy Ransanus a hazánkban élő humanista, de legalább haladó gondolkodású püspökök táblóját adja. Eme eljárás magyarázatához indítékot az szolgálhat, hogy maga is főpap volt, és így eleve közelebb álltak hozzá magyarországi püspöktársai. Ransanus mint tudós humanista szükségesnek tartja, hogy munkájában emléket állítson magyarországi elvbarátainak.

A szerémi, pécsi, moldrusi püspök esetében külön kiemeli a humanista műveltségben való jártasságot. A szerémi püspök /Fodor/ Crispus Istvánról így emlékezik meg. "A szerémi egyház élén a

---

^{5b} Millepassum - egy római mérföld - 1479 m

Alábbi számításunkban -- az egyszerűség kedvéért -- egy római mérföldet 1,5 km-rel vettünk azonosnak.

magyar nemzetiségű Stephanus Crispus áll, aki elsősorban a jó művészetek tudományaiban képzett férfi, élen áll csodálatos humanitásával és sok más virtussal, különösképpen a szabadságranézve élenálló."⁶

Ransanus névszerint megemlíti Estei Hippolit esztergomi érseket, /Nagylucsei/ Orbán egri, /Filipecz/ János váradi, /Bakócz/ Erdeudy Tamás győri, Kristóf mođ rusi és /Fodor/ Crispus István szerémi püspököt.⁷ ~~Mindeme időtartama alatt e vezető egyházi férfiak~~ ^{a nápolyi követ magyarországi küldetésének időtartama alatt} valóban ellátták funkciójukat,⁸ ez esetben tehát Ransanus tudósítása a többi forrás adataival egybevág.

Sokkal problematikusabb a pési püspök személye. Ransanus Jánost említi,⁹ valójában az 1430-as évek végén /FÜGEDI szerint

---

⁶ SRH I. 415. old. "Praest Sirmiensi Ecclesiae, Stephanus Crispus, natione Hungarus, vir bonarum artium studiis apprime deditus, mira praestans humanitate, aliarum ~~et~~ quae multarum virtutum excellentia, liberalitate praesertim." UO. 416., 417. oldalakon nagyjából hasonló jellemzés olvasható a többi püspökről is.

⁷ Ransanus püspök-névsora ld. KULCSÁR PÉTER: i.m. 38. old. és FÜGEDI ERIK: A XV. századi magyar püspökök. Történelmi Szemle 1955. 486--491. old. passim.

Mivel a Ransanus által szerémi püspökként említett Fodor István 1490. febr. 20-án foglalta el tisztségét, KULCSÁR PÉTER /i.m.37.old./ eme adat kapcsán állapította meg, hogy Ransanus feltétlenül eme időpont után, de még Mátyás életében /1490. ápr. 6-a előtt/ fejezte be munkáját.

⁸ FÜGEDI ERIK: i.m. 486--491. old. passim.

⁹ SRH I. 416. old.

1470-től 1504-ig¹⁰/ Csáktornyai Ernuszt Zsigmond ült Pécsen a püspöki széken. Pécsnek a kérdéses időben nem volt János nevű püspöke, Janus Pannonius 1472-ig viselte pécsi püspöki méltóságát, Eszéki János pedig csak 1539-ben foglalta el azt.¹¹ KARDOS TIBOR -- felfigyelve Ransanus tévedésére -- úgy véli feloldani az ellentmondást, hogy szerzőnk Janusát Ernuszt Jánossal, Ernuszt Zsigmond apjával azonosítja.¹² KARDOS feltevése egészen abszurd, Ernuszt János egyrészt nem viselt pécsi püspökséget, másrészt jó tíz évvel Ransanus munkájának megírása előtt, 1476-ban befejezte életét.¹³ A névtévesztésnek tehát nem lehet tárgyi alapja. CSIHA ANTAL nem figyelte fel Ransanus eme nyilvánvaló tévedésére.¹⁴ KULCSÁR PÉTER rámutat ugyan szerzőnk pontatlanságára, de nem kísérel meg megoldást adni.¹⁵

---

¹⁰ FÜGEDI ERIK: i.m. 487. old. FÜGEDI 1470-es dátuma mindenképpen téves. Janus Pannonius 1472-ig viselte méltóságát, Ernuszt Zsigmond püspökségének kezdete 1477-re vagy 1478-ra tehető, Jóllehet már 1473-tól adminisztrátora, 1474-től pedig electusa a pécsi egyházmegyének. Ld. MADZSAR IMRE: Ernuszt János és kora Budán. Századok 1918. 65. old. 3. jegyz.

¹¹ KULCSÁR PÉTER: i.m. 38. old.

¹² KARDOS: Ransano. 20. old.

¹³ Ernuszt János halálára ld. MADZSAR IMRE: i.m. 67. old.

¹⁴ CSIHA ANTAL: i.m. 38. old.

¹⁵ KULCSÁR PÉTER: i.m. 38. old.

Több variáció mutatkozhat elfogadhatónak látszó megoldásként. KULCSÁR PÉTER gazdag példanyag felsorakoztatásával illusztrálta, hogy Bonfininél "szinte kibogozhatatlan az egyes területekhez fűződő személyes vonatkozású adathalmaz", ami lehetetlenné teszi, hogy a Bonfininél elszórtan szereplő series episcoporumból következtetéseket lehessen levonni az egyes decasok keletkezésére. Nem elképzelhetetlen, -- persze nem is túlzottan valószínű -- hogy Ransanus eme adata rokon vagy egyivású Bonfini keresztül-kasul téves, megmagyarázhatatlan okokból hibás püspök-listánál.¹⁶ Valószínűnek kell tartanunk azt a megoldást, hogy Ransanus egy korábban, feltétlenül még Janus Pannonius pécsi püspöksége idején /1460-tól 1472-ig/¹⁷ készült iratot /püspöknévsort vagy valami mást/ használhatott fel. Annak adatait az 1480-as évek végének megfelelő nevekre javította át, János pécsi püspök neve -- mintegy árulkodó nyomeként -- benntarthatott Ransanus véglegesített munkájában. Megoldásunkat támogatja a névazonosságon túlmenően Ransanusnak a pécsi püspökről adott jellemzése: "Az ő főpapja /ti. pécsi püspökség -- B.L./ János, a tanult férfi és mindenekelőtt humanista, fényes nemesi nemzetségi."¹⁸ Tudjuk, hogy Janus Pannonius Ferrarában tanárkodott, kánonjogi doktor volt, humanitását költészete igazolja, köznemesi családból származott.¹⁹ Meg merjük kockáztatni azt a feltevést, miszerint Ransanus nemcsak

¹⁶ UO. 38--39. old.

¹⁷ FÜGEDI ERIK: i.m. 487. old.

¹⁸ SRH I. 416. old. "Ejus Antistesest Joⁿanes, vir doctus, et in primis humanus, generisque nobilitate praeclarus."

¹⁹ SRH I. 504. old.

Igaz, Ransanus a 34. indexben János Pannoniusról és Vitéz János érsekről elmondja, hogy igen alacsony helyen születtek.

A történelmi rész megírásához használt fel írott anyagot /erre az általa hasznosított forrásra, a Betarixtól kapott kódex-re maga utal/, hanem a földrajzi rész megszerkesztésében is írásos előmunkálatra támaszkodhatott. Erre látszik utalni János /értelmezésünk szerint Janus Pamponius/ pécsi püspök nevének jelen idejű említése az 1480-as évek végén, valamint az ekkor már anakronizmusnak ható, működését beszüntett Zsolna megyének praesens tárgyalása. Hipotézisünket más megoldás is valószínűsítheti: KULCSÁR PÉTER teljes joggal mutatott rá arra, hogy a Bonfininél olvasható földrajzi ismeretanyag semmiképpen sem lehetett egy ember munkája.²⁰ Ha ez igaz -- és igaznak tűnik -- Bonfini vonatkozásában, legalább ilyen mértékben igaz annak a Ransanusnak az esetében, aki viszonylag csekély időt töltött Magyarországon, ráadásul nem csupán a kutatás volt egyetlen feladata.

Ugy képzeljük el a dolgot, hogy valamikor az 1460-as évek elején keletkezhetett egy írásos feljegyzés Magyarország földrajzi "feltérképezéséről" /nyilván nem öncélúan, hanem alkalmasint Mátyás trónralépése kapcsán, ez intenzív központosító politika szolgálatában/. Ez a hipotetikus földrajzi mű, amelyik természetesen hiányos és felületes volt, kerülhetett Ransanus kezébe, aki annak adatait hasznosíthatta, ugyanakkor azonban -- döntően szóbeli forrásból származó -- új ismeretanyaggal is kibővítette. Vagy eme földrajzi "összöveg", vagy annak Ransanus által átdolgozott változata lett a Bonfininél olvasható földrajzi anyag forrásává.

Mint egy idegenvezető az érdeklődő látogatókat, úgy vezet olvasóját Ransanus Magyarország földrájának bemutatásakor. A tárgyalt helyek összes nevezetességeit, amelyeket elraktározott memóriájának jól záró falai közé, nagy magabiztonsággal -- látszik, hogy szívesen és élvezettel foglalkozik ezekkel a problémákkal -- igyekszik az érdeklődő elé tárni.

Egyházi és világi történelemmel kapcsolatos dolgok egész sorát említi. A Szerémségben van Probus császár és Szt. Demeter mártir hazája.²¹ Fehérváron István által alapított bazilika van, ő és fia is itt nyugszanak. Fehérvár koronázó székhely.²² Veszprém főpapja koronázza a királynőt,²³ a szerző megemlíti: Tihanyban a bazilikát András alapította. Ransanus leírja Új-Buda létrejöttének történetét. Visegrádhoz érkezvén a tárgyalás fonalát elmondja, hogy a hegy tetején van egy erőd, ahol a koronázási jelvényeket őrzik.²⁴ Megemlékezik Savariáról, a régi római városról, melynek egykori hatalmasságát mutatják a szerző korában is látható romjai. Ide teszi Szt. Márton születési helyét.²⁵ Tárgyalja a Rákos mezején lezajló királyválasztásokat. Csodálkozásra készíti, hogy az egész országból özszejövő választók -- számukat 30 ezerre teszi -- élelemben nem szűkölködnek.²⁶ Ugyanitt Váradról, Aradról, Ujlakról és még néhány kisebb jelentőségi helyről számol be néhány sorban.

---

21 SRH I. 415. old.

22 UO. 416. old.

23 UO.

24 UO. 418. old.

25 UO.

26 UO. 419. old.

Érdekesek további megállapításai is. Mint a későbbi korszakok annyi más szerzője, a nápolyi követ sem felekdzik meg folyó és állóvizeink nagy halgazdagságáról.²⁷ A Balatont különösképpen kiemeli e tekintetben.²⁸ Nem véletlen ez, a hal a középkori ember fontos élelmiszere volt. A borról, korának másik fontos, a mindennapi étkezéshez tartozó cikkéről sem feledkezik meg. Több vidéket említ Ransanus, ahol a szőlőskertek aranyárga, vagy biborvörös leve igen jó ízű. Zala, Pilis, Pannonthalma szőlőiről beszél elismeréssel.²⁹ Pozsony és Nógrád megyéket jó termőföldjükért dicséri.³⁰

Nemcsak a föld felszínének, hanem gyomrának gazdagságára is felfigyel. Zólyomban vasbánya, Zsolnában ezüst és arany, Szatmárban szintén ezüst és arany lelőhelyeket említ.³¹ A hegyes vidékekre vonatkozó adatainak pontosságából ítélve valószínűnek látszik KARDOS TIBOR állítása. A királynőnek sok bányája volt a tulajdonában, s ezért Ransanusnak a hegyes vidékekre vonatkozó értesüléseit a királynőtől vagy hozzá közelálló embertől kaphatta.³² Az Erdélyről adott leírásában is fontos helyet szentel a bányák felsorolásának: arany, ezüst, réz, vas, só, ólom, márvány, alabástrom lelőhelyeket jegyez fel.³³

Kereskedőhelyként jelöli meg az Epitomeban Pécsét, Kasát és a Tisza vidékét.³⁴

---

27 UO. 422. old.

28 UO. 416. old.

29 UO. 417. old. 418. old.

30 UO. 420. old.

31 UO. 420., 421. old.

32 KARDOS: Ransano. 19. old.

33 SRH I. 502. old.

34 UO. 416., 421., 420. old.

Összefoglalásában, de Pilis megye tárgyalásakor külön is megemlíti a hőforrásokat és azok gyógyító hatását.³⁵

Etnográfiai adatai meglehetősen szűkszavúak és ritkák. Utal a német-magyar együttélésre, de bővebb emelzésbe nem bocsátkozik. Forrásainak heterogén jellegét bizonyítják néprajzi adatai. Somogy megye és Tata városának leírásánál megemlíti a hatáskörükben lévő községeket. Az előbbinek sok van, az utóbbinak pedig igen szép községei vannak. Az ország népsűrűségére ezekből acsekély adatokból nem következtethetünk, mindössze Ransanus érdeklődési körének egy újabb területét mutatják ez irányú közlései.

Külön népcsoportként kezeli a szászokat és Székelyeket, mint erdélyi lakosokat. Dicséri a magyar királyok uralkodása alatt élő embereket, igaz tehetségük inkább a harcra, mint a szabad művészetek gyakorlására hajlik. Az erdélyiek jártasak a mesterségek gyakorlásában. Ez a megállapítás kétségtelenül elsősorban a szászokra vonatkozik.

Transsylvania bemutatásakor hosszabban értekezik a székelyekről. Előadásából megtudjuk: némelyek úgy vélik, hogy ez a nép Sziciliából származik, s akkor, amikor Attila uralkodott, Pannóniába jöttek el hazájukból szolgálni a dicső fejedelmet; ~~az~~ Attila halála után a hun sereg szétesett, a "siculus"-ok pedig szomszédaikkal összekeveredtek, más szokásokat vettek fel.³⁶

---

35 UO. 423., 417. old.

36 UO. 415--423., 502. old.

Az említett etnográfiai adatokat Ransanus a fenti helyeken közli.

A humanista Ransanus -- kortársai módszeréhez hiven -- igyekszik minden magyarországi eseményt, jelenséget vagy történetet úgy magyarázni, hogy az kapcsolatban legyen az antikvitással. Így lettek nála a székelők szicíliai eredetűek.

A továbbiakban már Mátyás korabeli állapotukban írja le a székelők életét. "A királynak semmiféle élelmet nem fizetnek, csak néha küldenek megszelidített ökröt; a királyi utasításon kívül -- amit az ország valamilyen szüksége vagy haszna kíván -- semmiféle rendeletet nem kötelesek teljesíteni."³⁷ Ebben a leírásban a reális helyzetet tárja elénk.

Több csodás dolgot fedez fel Ransanus Magyarországon. Az általa megfejtethetetlennek vélt jelenségek nyitját ma már jól ismerjük, s ez alapján el lehet különíteni az általa leírtakból a valóst és a valótlan.

Olyan patakot említ Kassa környékén, amelyben ^Yavas rézzé válik.³⁸ Itt az akkori Szepes megyében lévő Szomolnok mellett csörgedező patakokról emlékezik meg.³⁹ Némi tulzással helyesen beszél a Zólyom megyei barlangról, amelyben az állatok elpusztulnak. Kassa környékén található opált Ransanus topáznak említi.⁴⁰ Szepesben olyan barlang van, amelyben a víz nyáron megfagy.⁴¹

³⁷ UO. 422. old.

"Regi nulla pedunt vectigalia, nisi aliquando domitium bovem, nullo eis imperatum edicto, sed a Rege exoratum, quasi id regni aliqua urgeat vel necessitas, vel utilitas."

³⁸ UO. 422--423. old.

³⁹ Gr. TELEKI JÓZSEF: Hunyadiak kora Magyarországon. VI., I. rész 13

⁴⁰ UO. 15., 13. old. SRH I. 423. old.

⁴¹ SRH I. 423. old. Gr. TELEKI JÓZSEF: i.m. 15. old. Ransanus a nála említett barlangok alatt bizonyosan a Szepessel szomszéd Torna megyei sziliczei és a Liptó megyei deményfalvi barlangokat érti.

Helyesnek mondható az a megállapítása, hogy sok helyen kén található, és az ország néhány vidékén sóhegyek vannak.⁴²

Gr. TELEKI JÓZSEF és CSIHA ANTAL kételkednek Ransanusnak általunk valósnak vélt megállapításában, tudniillik, hogy az erdélyi barlangokban sárkány-maradványok találhatók.⁴³

Hiszékenységeről tesz tanubizonyyságot Ransanus, amikor olyan halakról beszél, amelyeket ha főzni kezdenek a füstbe olvasznak, vagy amikor a vitriolt mint az ércek egyik nemét említi. Ugyancsak kételkednünk kell abban a megállapításában is, hogy a szőlőskertekben másfél ujnyi vastagságu aranyrögöket lehet találni.⁴⁴

Ransanus szemelláthatólag szívesen foglalkozott egyes városok vagy egyéb földrajzi nevek elemzésével. A sok közül csak néhányat ragadunk ki: Buda nevének eredetét Bledatól, Attilla bátyjától, ille tőleg a budinok néptörzsétől, pontosabban ezen törzs nevéből eredezteti. Esztergom nevében az Ister és a Garam szavak összetételét véli felfedezni a szerző.⁴⁵ Nem kétséges, hogy ezek a származtatások hibásak, e feltevéseket a tudomány megcáfolta. Pozsony, Sopron és Kalocsa elnevezését -- a tudomány természetesen ezt sem fogadja el -- római eredetre vezeti vissza. A mindenhol római kontinuitást kereső nápolyi követ nem kételkedik abban, hogy Pozsony a Pisoktól, Sopron a Semproniusoktól, Kalocsa pedig a Colotianusoktól nyerte nevét.⁴⁶

42 UO. 423. old.

43 Gr. TELEKI JÓZSEF: i.m. 16. old.; CSIHA ANTAL: i.m. 66. old.

44 SRH I. 423. old.

45 UO. 417., 419. old.

46 UO. 416., 418., 419.-420. old.

Pannónia nevének magyarázatakor megemlíti: egyesek akenyérről /panis/, mások Pan istentől származtatják az elnevezést. Az utóbbi melletti állásfoglalást századunkban is találunk.⁴⁷

Érdekes probléma Ransanus és Bonfini földrajzi leírásának összevetése. Az irodalomban többhelyen található mindkét szerző munkájára való hivatkozás és azokra támaszkodó magyarázat.⁴⁸ KARDOS TIBOR megemlékezik a két alkotásról, és viszonyukat is illetően^{is} nyilatkozik. Szerzinte a két auktor közös forrásokat használt, és talán Ransanus Bonfini kézírataiba is betekintett.⁴⁹ Erdemileg hasonló módon nyilatkozik KARDOS korábbi munkájában is.⁵⁰ Hosszan és meggyőzően igyekszik igazolni KULCSÁR PÉTER azt az állítást, hogy Ransanus Bonfini forrása volt.⁵¹ KARDOS TIBOR feltételezésével szemben KULCSÁR PÉTER véleménye tűnik valószínűbbnek, de fentebbi feltételezésünkkel összhangban nem zárhatjuk ki KARDOS TIBOR megjegyzésének ama vonatkozását sem, miszerint Ransanus és Bonfini közös forrást használhatott, hiszen egy Ransanus előtti írott földrajzi mű halvány körvonalait talán sikerült kitapogatni.

Ransanus földrajzi érdeklődése -- mint ezt már KARDOS TIBOR megállapította -- humanistaképzettségéből fakad. Az új műveltség képviselői nemcsak gyönyörködnek a természet szépségében, hanem le is írják azt vagy mint szépírók, vagy mint tudósok.

⁴⁷ UO. 422. old. KERÉNYI KÁROLY: Pannónia, Magyar Nyelv. XXVIII. 29o.

⁴⁸ SALAMON FERENC: Budapest története II. Bp. 1885.; ECKHARDT SÁNDOR: Sicambria. Minerva. 1927. 192. old.

⁴⁹ KARDOS: Dus Pannónia 1--19. old.

⁵⁰ KARDOS: Ransanus. 18--19. old.

⁵¹ KULCSÁR PÉTER: i.m. 36--47. old.

A lucerai püspök az utóbbiakhoz tartozik. Aenas Silcius Piccolomini módjára ő is készít földrajzi leírást, amelyben sok, az utókor számára érdekes adatot hagyományoz. Az ország közigazgatási felosztásáról, ha sok helyen hibásan is, de értékes adatokat közöl. Gazdaság földrajzi megállapításaival Ransanus a magyar Eldorádó képének reneszánsz-kori kialakulásához járul hozzá. Ugyancsak figyelemre méltó észrevételei vannak etikai kérdésekben is.

Használható adatait és hibáit összegezve levonható az a következtetés, hogy Ransanus nem ismerte pontosan hazánk földrajzát. Ugyanerre az eredményre jutott KULCSÁR PÉTER is Bonfini földrajzát tanulmányozva.⁵² A fentiek alapján megkockáztathatjuk azt, hogy talán nem is volt olyan egyén a tárgyalt időszak Magyarországon, aki tisztában lett volna pontosan hazánk földrajzi viszonyaival.

E fejezetben való fejtegetéseinkre hivatkozva talán feltelezhethetjük: Ransanus földrajzi tárgyú munkája előtt esetleg létezhetett egy "összöveg", amit nemcsak a követ, hanem Bonfini is forrásként használhatott.

---

52 KULCSÁR PÉTER: i.m. 47. old.

IV.

Ransanus forráshasználata

Szerzőnk magyarországi tartózkodásával azonos időben egy másik itáliai humanista történetíró, Bonfini is hazánkban élt.¹ Történeti munkáik megírásának időpontjai -- az Eptome 1489 január-februárja és 1490 február 20-április 6-a közötti intervallumban készült el,² a Rerum Ungaricarum Decades munkálatai 1487-től 1496 közepéig tartottak³ -- arra engednek következtetni, hogy a két mű között esetleg kapcsolat lehetséges.

KULCSÁR PÉTER már bebizonyította a két humanista szerző által adott földrajzi leírás nagyfoku hasonlóságát, és arra a megállapításra jutott: az átvevő Bonfini volt.⁴ Ezek a megállapítások arra indítanak, hogy további részeket keressünk, amelyeknek hasonlósága kimutatható.

---

¹ Bonfini: Mátyás király /Monumenta Hungarica II./ .Bp. 1959. KARDOS TIBOR bevezető tanulmányában Bonfini történetírói munkásságát méltatja. /továbbiakban: KARDOS:Bonfini/. 13.old.

² KULCSÁR PÉTER: i.m. 38. old.

³ KARDOS: Bonfini. 56--57. old.

⁴ KULCSÁR PÉTER: i.m. 36--47. old.

Igaz, KULCSÁR PÉTER kimondja " Ransanust csak az első könyvben, Magyarország leírásánál hívja segítségül /ti. Bonfini -- B.L./, használata másutt nem mutatható ki...".⁵ Ezt a kijelentést azzal indokolja, hogy mivel a 1494-ben került csak az Epitome Bonfini kezébe, csupán a földrajzi rész átdolgozása lehetett kívánatos, a történeti részé/ azonban nem, és különben is a Ransanusnál található történeti leírás alig különbözik a Thuróczi munkájában lévőktől.⁶

Mégis -- úgy gondoljuk -- nem lenne meglepő, ha a rendkívül sok segédeszközt felhasználó Bonfini támaszkodott volna Ransanus munkájának egyéb részeire is.

Vizsgálatunk alá természetesen csak azok a részek vonhatók, amelyek nem egyeznek meg a Chronicában lévőekkel, ugyanis az egyezőket minden bizonnyal Thuróczitól merítette Bonfini.

Ransanus

Maxime omnium, et eorum, qui
propositi sunt, et qui hoc loco
proponentur, idoneum ad regnum
arbitror Matthiam, Joannis Corvini
filium. /SRH I.496. old./

Bonfini

Cum externis competitoribus
repulsam omnino dandum esse
iudicem, si de Ungaris optio
est habenda, Matthiam ego
Corvinum eligendum esse
censeo ... /RUD 519. old./

At vero, si qui deligatis, velit
ipse, post adeptam regni coronam,

Ad ulciscendum nunquam ani-
mum intendet ...

⁵ UO. 47. old.

⁶ UO.

ulcisci, vel sibi, vel La-
dislao fratri, illatam injuriam,
desinant hi dubitare. Efficiam
ego, ut omnis illorum injuria-
rum memoria, ex ipsius Matthiae,
atque ex suorum omnium corde, in
perpetuum deleatur." /SRH I.497.
old./

"Georgius ille Bohemorum Rex,
quem Pius olim Pontifex Maxi-
mus, iudicio condemnavit anat-
hematis; propterea, quod declina-
verat in haeresim Hussitarum:
gravi admodum bello, Fredericum:
ipsum, qui nihil tale sibi metu-
ebat, laccessivit. Misit enim filium exercitu,
Victorinum suum, cum numeroso exer-
citu, in Austriam; cuius non
exiquam partem, et quidem non
sine variis ac miserabilibus
vastationibus suis, occupavit.
Urbem autem Viennam, ubi tunc
Fredericus agebat, circumse-
dit: ratus, eam haud facile capi a
se posse, cum esset muro et
armis, validoque praefindio mu-
nitissima. Ille ita obsessus,
scribit ad Matthiam, supplex
eum orans, ut intanato rerum

Vobis ipse polliceor, ac ita
gravissimo id iuramento faci-
endum esse curabo, nullas ip-
sum unquam iniurias recogni-
torum ... /RUD 520. old. /

"Georgium aiunt, Bohemiae regem,
in Hussitarum haeresin coniectum,
ac idcirco summo Pontificis
anathemate mulctatum, Fridericum
Impratorem, nihilli hostile metu-
entem, iniquo bello laccessisset,
misisse Victorinum cum maximo
et gravis igni ferroque damna
intulisse, Viennam domum, urbem
nobilissimam, ubi tunc Caesar
agebat, obsidere ausum. Frede-
ricum mox, Ungarise regem, quem
semper filium appellabat, exoras-
se ut praesentanes mitteret auxili-
ac ipsum haereticorum absidione
liberaret. Matthiam extemplo suis
etiam sumtibus exercitum et auxi-
lis coegisse, et in Viennensi
agro praesto affuisste ..."
/ RUD524. old./

discrimine, epportuna ei ferat
auxilia;...

Annuit Matthias, nec diu mora-
tus, sua ipse impensa, coac-
tis instructisque copiis, quae
possent Bohemo haud dubie oppo-
ni, Viennam versus contendit."
/ SRH. I. 509. old./

"Ubi itaque inter nuntios et
Imperatorem, multa, ea praeser-
tim quae in rem fuere, ultro
citroque dicta sunt, utque leges
concordiae utrisque placuere:
pax inter ipsos, Matthia in con-
gulto, penitusque insio, ecomposita
est. Id ubi est factum, absque ulla
mora, auxiliares copias, quas Matt-
hia exercitui conjunxerat Impera-
tor, revocavit." /SRH I.509--510.o./

"Id ipsum eo fuisse, constanti
tunc fama percrepuit, quod suis
revocatis copiis, sibi Frederi-
cus persuadebat, Matthiam, &
quasi nihil tulisset opis, in
suum regnum inglorium rediturum...
...quippe qui /Fredericus --
B.L./ in Hungariam missis fre-

"Imperatorem composita pace, elam
ac illico suas copias e Matt-
hia castris revocasse, ut et
inglorius rediret in regnum,
et nullam Impratori opem attu-
lisse videretur, atque omnis
denique labor, diligentia,
pro irritis haberentur."
/RUD 599. old./

"Superasse praeteres ingratitude-
nem, quod aliorum nomine, immi-
ssis aepe legionibus, regnum in-
festarit, et rapinis incendiis-
que finitima loca vastarit."
/RUD 599. old./

"Insper non multo post tempore
in Beemico bello, cum non solum

queventer legionibus multa
illic loca invasit, diripuit
ferroque ac crebris vastavit
incendiis. ~~Queres~~ Quae res /Káz-
mér cseh király¹ választása --
B.L./ eo ~~fuit~~ iniqua, et idcir-
co Matthiae perquam molesta,
quod ante fuerat ipse iam ad
id regnum euectus; non modo
electione Catholicorum Bohe-
norum, sed decreto quoque Pauli
Romani Pontificis, ut ante dic-
tum est." /SRH I. 51o. old./

a Catholicis rex Boemiae foret
electus, verum etiam Pali summi
pontificis autoritate pronuntia-
tus et approbatus esset, ac regni
possessionem rite inivisset. Im-
peratoris obtractatione non caru-
it." /RUD 599. old./

A vonatkozó szövegek⁷ összevetése után megállapítható:
nem lehet olyan példát felmutatni, ahol mondatnál is kisebb
szó szerkezeti egység teljesen azonos lenne, de egyrészt az e-
gyes szavakra kiterjedő igen gyakori egyezések, másrészt a tar-
talom és a mondanivaló hasonlóságai árulkodnak a két mű meg-
felelő egységeinek rokon voltáról. Azon természetesen nem kell
csodálkoznunk, hogy Bonfini általában nem szó szerint vesz Ran-
sanustól.⁸ Ez nyilvánvalóan a később élt és alkotott humanista
szerző önálló fogalmazási igényének ^{af}fenntartásával magyarázható.

⁷ Az összevetést a Ransamus által önállóan írt Szilágyi Mi-
hály-féle fiktív szónoklat, az Epitome 36. indexe és a
decades vonatkozó részei alapján végeztük.

⁸ KULCSÁR PÉTER: i.m. 29.-30. old. A szerző a fentiekben ki-
mutatta, hogy Bonfini még az általa Ransamusnál sokkal
intenzívebben felhasznált Thuróczit sem másolja szolgál-
ian, sőt csaknem a felismerhetetlenségig átalakítja Thu-
róczyi szövegezését.

Az elemzés eredménye és annak a ténynek a figyelembe vétele alapján, hogy a Decades nem lehetett a nápolyi követ munkájának forrása -- ezt igazolja az Epitome elkészítésének időpontja és a Decades egyes részei befejezésének KARDOS TIBOR által datált terminusa⁹ --, megállapíthatjuk: a sok segédeszközt felhasználó Bonfini műve irásakor nemcsak a földrajzi résznél -- mint ahogy KULCSÁR PÉTER határozta meg --, hanem a történelmi események számbavételénél is támaszkodott Ransanus Epitomejára.

Miután sikerült tisztázni a két itáliai humanista műve közötti kapcsolatot, s ezzel a Decades-t a Ransanus számára szóba jöhető források köréből kizártuk, nézzük meg, vajon melyik lehetett az a magyar történelmi mű, amelyet a nápolyi követ a Dedicatiojában¹⁰ forrásként említ.

Arra a kérdésre, hogy mi értendő e kutfőn, a helyes válasz már lényegében CSIHA ANTAL¹¹ és KARDOS TIBOR¹² megadták, hogy tudniillik az a kódex, amelyet Ransanus Beatrixtól kapott, Thuróczi Chronicája volt. KARDOS TIBOR nem indokolja meg pontos érveléssel, adatokkal állítását, s bár CSIHA ANTAL bőven hoz idézeteket, mégis úgy érezzük, nem lesz felesleges részünkről e problémánál hosszabban időzni, s ha néhány jellemző, karakterisztikus részt bemutatunk, az említett tanulmány szűkre szabott következtetéseit kiegészíthetjük.

MÁLYUSZ ELEMÉR kifejti,¹³ hogy krónikáink /Budai és Képes/ szövegét Thuróczi szinte változtatás nélkül veszi át és illeszti

---

⁹ KARDOS: Bonfini. 56. old.

¹⁰ M. FLORIANUS: i.m. 117. old.

¹¹ CSIHA ANTAL: i.m. 29. old.

¹² KARDOS: R Ransano 10. old.

¹³ MÁLYUSZ ELEMÉR: i.m. 105--124. old.

bele művébe, kivétel a hun-szkita történet, amelyet felfogásának megfelelően Aeneas Silvius és Antoninus alapján kibővit. Vizsgálataink arra irányulnak: találunk-e Ransanus hun-szarmata -- az utóbbi etnikumnak magyarázatára a későbbiekben kerül sor -- történetében olyan részeket, amelyek nincsenek meg a krónikákban, de megtalálhatók az összehasonlítandó a két történetírónál.

Thuróczi

"Inter haec Rex Athyla, quendam fui exercitus praefectum, nomine Julium vel Gywlam, cum magna parte suae expeditionis, ad obsidionem civitatis Coloniensis, quae prius Agrippina vocabatur, destinavit." /SRH I. 85. old./

"..., Pannonia ..., quae nunc ab Hungaris ipsam incolentibus, mutato nomine Hungaria vocitatur, regionum nobilissima, famosissimorum annuum decursu irrigua, campis pariter et montibus mixtim decora, auri et argenti, nec non ceterorum metallorum, ac salis peroptimi genitrix foecundissima, vino abundantissima, silvarumque et pascuorum frequentissima, pro majori sui parte, undique, aut ingentium montibus Alpium, aut potenti fluminum decursu, clausa." /SRH. 71. old./

Ransanus

"Hunnorum Dux erat Romanus quidam, Julius nomine: qui alienatus a patriae charitate, defecit ad Attylam." / SRH I. 435. old./

..., "de Pannoniis narraverunt: magna videlicet cum laude commendantes, regionum amoenitatem, solique ejus complurium optimarum rerum feracitatem praecipuam; gigni illis argentum, et aurum, et omnia ceterorum metallorum genera; vineta ibidem, et visu pulcherrima, et quae vina ferant laudatissima."

/SRH I. 436. old./

"Nivissime tandem, tanquam humani sanguinis effusione, rerumque praeda satiat, eo in loco, quo Minutius fluvius, Padum ammem influit, stativa firmavit castra, revolvens diutius in mente, an Romanam deberet aggredi urbem."
/SRH I. 91. old./

"Pervenerat jam Pontifex, usque locum, a quo haud procul Mintius ammis in Padum influit."
/SRH I. 434. old. /

Az összevetett részek csak a fenti két szerzőnél szerepelnek, a krónikákban nem találhatók meg. Julius római vezér, aki Attiát szolgálja a későbbiekben, történetéhez Ransanus egy szép mesét kerekít saját kútfőből. Ez az eljárás, amely más esetekben is megfigyelhető, a szerző alkotásmódjának jellemző sajátja.

A továbbiakban a magyar történetből veszünk olyan részeket, amelyek a *Chronica* forrás voltát igazolják.

Thuróczi

"Quia autem somnium, Hungarico idiomate, Aloin /2/ dicitur, et illius nativitas, per somnium fuit praenosticata, ideo ipse vocatus fuit Almus" /3/.
/ SRH I. 99. old. /

Ransanus

"Quia vero Hunnorum lingua, somnus vocabatur Alom: natum ex fe filium, illam nominasse Alomum."
/ SRH. I. 440. old. /

/2/ MS. Alm, utraque editio, Brunn. et August. Alom.

/3/ MS. omissa supplet: qui fuit Eleud.

..., "Arpad cum ceteris Hungaris,
castra fixit in monte Neae, pro-
pe Albam, et ille locus est pri-
mus, quem Arpad sibi elegit in
Pannonia, unde et civitas Alba,
per Sanctum Regem Staphanum, qui
de ipso processit, fundata est
ibi prope."

/SRH I. 102. old./

Forráshasználatának egyik módja, hogy egész fejezeteket von
össze egy, vagy két mondatba. Így történik a hét kapitány
esetében.

Thuróczi

IV-IX. Caput

/SRH I. 103--
106. old./

Ugyanezt teszi, amikor a Géza fejedelem hívására érkező keresz-
tény lovagok advena-listáját -- amelyet Thuróczi két fejezetben
ír le -- foglalja össze.

X-XII. Caput

/SRH I. 106--
111. old./

Ransanus

"Ceteri Capitanei, prout cuique
satius est visum, sua et ipsi
habitandi loca delegerunt. Ex
illorum autem genere, nobilissi-
ma quaeque Hungarorum procerum
familia orta est." /SRH I. 441. o./

"Multi tunc nobilitate generis
inclyti viri, e diversis orbis
locis, Hungariam petivere.
Eorum autem aliquot, pollecti
amoenitate regionis, posteaquam
peracta res, cujus causa fuerant
accersiti, eo redire, unde vena-
rant, noluerunt." /SRH I. 445. old./

A XXII. Caputot is a fentiek-
hez hasonlóan foglalja össze.

"Namque affinitate indigenis con-
juncti, quod reliquum vitae
cuique fuit, egerunt in Hungaria."
/ SRH I. 445. old. /

Thuróczi munkájának forrás voltát az alábbi példák is -- amelye-
ket Géza fejedelem korától I. Lajos uralkodásáig terjedő sza-
kaszban találunk -- bizonyítják.

"Eo tempore, Rex Andreas, juxta
lacum Palatini /1/, construxit
monasterium, in honorem sancti
Aniani, in loco, qui dicitur
Tyhon."

/ SRH I. 133. old. /

András "AEdificavit monasterium,
haud procul a lacu Palatini, in
loco, quem accolae vicitant
Thionem, in honorem Beati Aniani;
ubi postea, suum obiens diem, se-
pultus est."

/SRH I. 452. old. /

"Dux igitur Bela, vacatus Benim "Bela itaque victor, in urbe Alba,
/4/, victor, cum triumpho venit omnium favore Rex apellatur, inun-
in civitatem Albam, ibique, re- gitur, coronatur; magnaue cum
gali diademate, inungentibus tranquillitate regnum administra-
eum Episcopis, feliciter est co-vit." /SRH I. 453. old. /
ronatus. Tenuit autem regnum
pacifice," .../SRH I. 138.o. /

¹ MS. et Chron. Bud. Balatum.

⁴ MS. et. Car Bud. Benyn.

"Iste /Kálmán Dalmatiae Regnum, occiso suo Rege, Petro nominato, ... /SRH I. 172.o./

Kálmán "Subegit Dalmatas, Petro eorum Rege interemto: qui eam regionem, ..." /SRH I. 459. old./

Apród János, küküllei főesperesnek I. Lajos uralkodását tárgyaló krónikáját, amelyet Thuróczi teljes egészében átvesz és beilleszt ^hCronicájába, Ransanus mindössze egy fejezetben tárgyalja. A kivonatolást itt kapkodva végezte el, nem tartotta be az eredeti gondolatmenetet, néhol tulságosan előreugrik, majd ismét visszalép forrásának előadásához képest. Előbb mondja el András megölését, és csak utána Erzsébet királyné itáliai utját. Mindezek után emliti Lajos első házasságát, ami az eredeti szövegben jóval korábban található, de ideveszi a király második feleségének a nevét és a tőle származó gyerekek neveinek a felsorolását, holott ezt a Küküllei-vita utolsó fejezeteinek egyike tartalmazza. Sajátos módon bizonyítja a Chronica forrás-voltát az a rész, amelyben Kis Károly történetének tárgyalásakor Ransanus átveszi Thuróczi tévedését, hogy tudniillik a trónkövetelő ■ I. Lajos unokaöccse.

"Nam ipsum Carolus, quondam Dominus Andreas Siciliae Rex, frater quondam Domini Lodowici Regis carnalis, genuerat; et hunc quidem Carolus, velut alta Regum Hungariae de prosapia ortum, cuncti, quibus haec res placebat, ipsorum regimine dignum judicabant."

/SRH I. 253. old./

"Quocirca placuit plerisque, ex Neapolitano regno, accersendum in Hungariam Carolus, cognomento parvum, qui fuerat filius Andreae, ejusdem regni Regis, Ludovici vero nepos: cui regni Hungariae successio, deberi jure videbatur."

/SRH I. 477. old./

"Inter haec Domini Hungariae, pertriste ferebant, quod sacrum diadema, quo Reges Hungariae coronari solent, puerumque Regem, qui jure naturae illis dominari debebat, Rex Robert, ut ante dictum est recuperatorum Fredericus, destinebat." raretur. " /SRH I. 481. old. /
/SRH I. 325. old. /

A szöveg vizsgálata alapján kétségbe kell vonnunk CSIIHA ANTAL állítását: "...Ransanus nem alkalmazkodik többé annyira Thuróczihoz, mint a régebbi események leírásánál. Ezeket a közelebbi időben lefolyt eseményeket már hagyományból, hallomás útján szerezte." ¹⁴ Ugy véljük, Ransanus jelen esetben sem változtat eddigi módszerein. Továbbra is lényegében forrását követi. Tőle való nagyobb lélegzetű elkanyarodást már az előzőkben is tapasztaltunk, és hogy itt a Hunyadiak tárgyalásánál is előfordul ilyen dolog -- e vonatkozásban nem fontos, milyen forrás alapján --, ezt a nápolyi követ céljainak megfelelő elgondolással teszi. Véleményünket egyébként az is igazolja, hogy a Mátyás-történet, a Szilágyi Mihály-féle fiktív szónoklat és a 36. index kivételével Thuróczi alapján készült el. Álljon erre itt néhány adat bizonyítékkul.

Michael Zylagy supradictus, comitis Matthiae, ut dictum est, avunculus, cum genitrice eiusdem uno eodemque de

"... ad decretum locum, Michael Zilagius, qui, ut ante dictum est, Ladislai Matthiaeque erat avunculus, una cum Elisabetha, Joannis

alvo natus, multarum virorum
armorumque virtutem secum
 ducens congregationem nobilium
 ad eandem venit." /SRH I.355.o./

Corvini olim coniuge, magna
armatorum manu stipatus, venit."
 /SRH. 496. old./

"Et hunc quidem Michaellem, Zylágy, Comites eis se praebuere, com-
 viri in regno potentes, quorum in plures generis mobilitate
 pectoribus, beneficiorum merita atque auctoritate praestantes
 quondam Domini comitis Joannis, viri, quorum erat non contentui
 vivaci movebantur memoria,"... habenda potentia: fuerantque
 /SRH I. 355. old./ Joanni singulari juncti bene-
 volentia." /SRH. I. 496. old./

"Inter haec, sacro regni Hunga-
 riae diademate, a manibus Fri-
derici Romanorum Caesaris, mag-
 na cum difficultate rehabito:
 Rex Matthias, sexto sui regni,
 Dominicae autem Internationis
millesimo quodringentesimo sexa-
gesimo quarto anno, in die co-
 enae Domini, totius sui princi-
 patus spiritualis secularisque
 dignitatis Dominis, Regnique
 sui proceribus praesentibus, et
 de ejusdem coronatione gauden-
 tibus, more alias observato,
 magna cum solennitate, felici-
 ter extitit coronatus." /SRH. I.
 360. old./

"Accipiendae, more Hungarorum
 Regum, coronae solennitas, ^{et} ali-
 quanto temporis intervallo di-
 lata est; quod ipsam apud se
 tunc tenebat Fredericus Romano-
rum, ut ante dictum est, Impe-
 rator. Qua non sine ingenti
difficultate recuperata, sexto
 post electionem mense, /sic!/
 coronationis solennitas, eis,
 quibus, decuit laetitia et app-
 lausu seculari, ECClesiasticis-
 que ceremoniis, Albae celebrata
 est; Anno ab Incarnatio filio
Dei, sexagesimo quarto supra
millesimum et quodringentesimum."
 /SRH I. 500. old./

"Unde et vexilla plurima, in signum in clytae victoria suae, Budam usque adduxit; quae magna cum celebritate, in Parochiali gloriosissimae Virginis Mariae Ecclesiae, locata cernuntur etiam hodie." /SRH. I. 361.old./

... signa ipse in gloriosae victoriae memoriam, Rex Budam reversus, in Basilica Beatae Mariae Virginis locavit. " / SRH I. 503. old./

Commissum fuit ergo per Dominum Regem, ne captivarentur ... ceteri vero captivi, si qui occurrerent, in altera tantum parte faciei secari, et tandem dimitti deberent; ut cum ad propria redirent, quod Hungaros viderint, ciatrix illis testimonio fieret.

Bina praeterea, Dominus Rex, Regis Nactus enim tempus ad hoc idem Poloniae castra, eidem opem victum, bina illa castra adortus alium ferentia, profligavit pariter est, eaque diripuit, ac delet et dissipavit. Missoque inter haec vit incendiis; utque hostem magnifico viro Stephano de Zápolia, comite Scepusiensi perpetuo, misit Stephanum, cognomento summo suae expeditionis capitaneo, de Zapolia, totius exercitus sui fui exercitus quadam cum parte, Ducem, virum bellica virtute in Poloniam, tunc militis custodia insignem, cum quadam parte orbatam; in illa maximas vastitates, copiarum, quae tendens in ferri et ignis ministerio, edere, Poloniam, omnem Regionem fecit. /SRH I. 364. old./

"Ex quorum numero singulos, qui obscuri erant et generis et nominis; iussit Matthias signari in facie, notabili vulnere, indeque donari libertate, ut reversi illi ad suos Hungariae gentis in Polonos iras testificarentur... maiore concuteret terrore, misit Stephanum, cognomento de Zapolia, totius exercitus sui Ducem, virum bellica virtute in Poloniam, omnem Regionem popularetur, et quidquid ei fieret obviam, igni ferroque absumeret." /SRH I. 505.old./

Milyen tévedéseket követett el a nápolyi követ, amikor forrását kivonatolta? Egy mondattal megadhatnánk a választ: olyanokat, amelyek egy gyors másolás közben előfordulnak. Elnézi, rosszul értelmezi Koppány^{es} Sarolta rokonkapcsolatát. Vérrokonoknak mondja őket, holott Thuróczi a valóságnak megfelelően írja le, hogy tudniillik Sarolta, Géza felesége a Gyula lánya.¹⁵ Koppány itt az őszibb szeniorátus elve alapján akarja magához ragadni az ország feletti uralmat, és ennek eszközeként akarja felhasználni a vérferőzönázasságot. A soron következő elnézése is a rokonkapcsolatok körébe tartozik, ugyanis Abát I. István felesége, Gizella testvérének mondja. Ugyancsak mellőfog néhány király uralkodásával kapcsolatos dátum közlésekor. Ilyenek fordulnak elő I. András, Kálmán, II. István, II. András, Zsigmond, V. László esetében.

Néha összekever dolgokat, eseményeket. Szerinte I. Lászlónak nem voltak gyermekei; Albert a csehek elleni háború készüllete közben hal meg. A boszniai potorénokat összetéveszti a lipnai szlávokkal, Hunyadi Jánost -- úgy tudja -- halálos betegen Zemplénbe viszik, holott a helyes adat Zimony. Még néhány apróbb példát említhetnénk, de úgy gondoljuk nem érinti, s rontja le e néhány helytelen adat a továbbiakban a Ransanusi mű elbírálásánál az alkotás értékét.

Az elemzés elvégzése után megállapíthatjuk, hogy az Epitome -- a földrajzi rész kvátelével, s ehhez járul néhány hosszabb lélegzetű betoldás a történeti ismeret -

---

¹⁵ CSÓKA J. L. : i.m. 626. old. Ransanus e tévedését CSÓKA is észreveszi.

anyagba -- döntően a Thuróczi-féle *Chronica*-ra épül. Ezt a szigorúan az események időbeli egymásutánjára épülő vázat egészíti ki a nápolyi követ saját gondolatainak elemeivel, és ezek -- amelyeket a későbbiekben fejtünk ki -- adják meg a valódi ransanusi ízt az alkotásnak. Az egész történeti feldolgozásnak majdnem a kétharmada a fent említett forrás alapján készült, mégis azonos mondatot vagy ennél kisebb szószervezetet nem találunk benne. A meglepőnek tűnhet, látszólagos ellentmondást a *Dedicatio* egy utalása oldja fel "Midőn elolvastam a könyvet, észrevettem, hogy az előadásmód nem olyan csillogó, amelyet az előadott dolgok nagysága megérdemelne; maga a királynő buzdított; alkossak egy kicsit műveltebb stílusban írt könyvet a magyar királyok országáról és rendjéről, tudniillik könyvének szerzője nem eléggé latin előadásmóddal beszélt el ezeket."¹⁶ Nyilvánvalóan örömteljes fogadtatásra talált a királynő óhaja^a tudására és műveltségére egyébként is büszke -- talán nem fogalmazunk erősen, ha azt mondjuk hű -- főpapról. A humanista szerzők alkotási módjára egyébként sem jellemző a szó szerinti átvétel, már csak azért sem, mert a későbbi humanista mintegy lenézi a nála előbb élt, korábban alkotott társát. Különösen ha ez utóbbi "barbár", azaz nem itáliai származású, és stílusa magánviseli egy régebbi stílus-fajta nyomát.

---

¹⁶ „Cumque perlecto libro animadvertissem eam seriem non tali nitore orationis explicitum, qualem rerum maiestas et dignitas postulasset; regine ipsa hortante contuli me ad scribendum stilo paulum cultiore, quaecumque de hungarorum principum regno atque ordine libri eius auctor, non satis latina oratione prodiderat.

Az elmondottak érvényre jutását még jobban elősegitheti a szubjektív indítékok: az Itáliából jött szerző vélt, vagy valódi tudásbeli kalifikáltsága, ezzel kapcsolatban erősebb írói öntudata, bizonyos történetírói elhivatottság érzése. A továbbiakban egyéb érvekkel nem kívánjuk megerősíteni állításunkat, kiegészítésül azonban hozzátehetjük, hogy bár néhány helyen jóval többet ad Ransanus, mint forrása, mégis egészen a Mátyás-történet kezdetéig a műre jellemző az "epitome"-jelleg, viszont az alkotás ezen említett utolsó nagyobb egységéről ez nem mondható el.

Az Epitome terjedelméhez képest jelentős mennyiséget, mintegy az egész alkotás 1/8-át öleli fel VIII. és XV. indexeknek azon része, amelyeket a nápolyi legátus egy István-legenda és egy Margit-legenda alapján készített el.

Az Epitome VIII. indexének alapján /e fejezet mintegy 2/3 vezethető vissza a legendára / vélte TÓTH ZOLTÁN, hogy az megőrzött egy a nagyobbik István-legendánál is őszibb eredetű legendát; Szt. István legrégibb életírást.¹⁷ Ezen elképzelést igazoló érvek mindegyikét cáfolja meg nagy alapos-sággal és saját nézetét -- tudniillik a lucerai püspök Hartvik legendáját szötte elbeszélésébe -- minden esetben imponálóan bizonyító kifejtéssel CSÓKA J. LAJOS.¹⁸

Az elemzést oly pontossággal végzi, hogy körültekintő vizsgálat után is csak két passzust tudunk kimutatni -- ezek sem a legdöntőbbek --, amelyek -- bár CSÓKA nem foglalkozik azokkal -- feltevése mellett szólnak.

---

¹⁷ TÓTH ZOLTÁN: i.m. 91. old.

¹⁸ CSÓKA J. LAJOS: i.m. 623--646. old.

Legenda

"Post hec provincias in decem partitus episcopatus, Strigoniensem ecclesiam metropolim et magistram ceterum fore constituit."

/SRH II. 411--412. old./

Ransanus

" Erecta igitur ubique, Dei, et Beatae Mariae Virginis, et ceterorum Sanctorum templa; constituti praecipuarum Ecclesiarum Antistites, et presbyteri, ceterorumque ordinum sacerdotes, qui Dei laudibus inservirent; Christianae leges ac ritus, sacraeque caeremoniae inductae; sanctorum patrum decreta servari cepta."

/ SRH I. 446. old./

"Ipse vero rex episcopia nuper incepta, tam videlicet ipsam archiepiscopalem, quam omnes ecclesias episcopales, amplissimam singulis assignans diocesim et unicuique semper preficiens idoneum presulem, simul et abbatias prediis Ecclesiis viverent." et curiis, familiis et redditibus regaliter disposuit, crucibus et vasis, aliisque subpelletilibus ad ministerium dei pertinentibus, secundum quod unicuique opus fuit sufficienter decoravit et singulis annis quamdiu advixit, munera et oblationes superaugebat, ne aliquid extrinsecus quererent, qui officio sanctuarii preerant. "

/ SRH II. 415--416. old./

" Constituta praeterea ea, quae sunt usui humanae vitae necessaria; ex quibus clerici honorifice in suis Ecclesiis viverent."

/SRH I. 446. old./

A legendát a humanista főpap -- mint ahogy ezt CSÓKA is észrevette -- stilisztikailag teljesen átalakítva, a tartalomban is változtatva használja fel. István levelek útján idegen lovagokat hív be, sok egyházat alapít, és ezeknek megélhetését is biztosítja. Nem véletlenül ruházza át ezt a tevékenységet Istvánról Gézára. Konceptiójának -- amelyet a későbbiekben fejtünk ki -- nagyon érdekében áll, hogy ezt tegye.

Vizsgálataink alapján megállapíthatjuk: Ransamus munkája irásakor -- mint ahogy ezt CSÓKA kimutatta -- nem támaszkodott egy már elveszettnek hitt legrégibb István-életrajzra, hanem Hartvik legendáját építette be Epitomejába.

A magyarok megtérítése és I. István keresztelője kapcsán említi meg Ransamus Adalbert prágai püspök nevét, és a későbbiekben vázolja a püspök további életútját. Hartvik legendájában is olvashatunk a főpapról.

Legenda

"...eodem anno beatus episcopus Adalbertus causa predicandi verbi dei Prusciam ingressus, ibi palma martyrii coronatus est. "

/SRH II. 407. old./

Ransamus

Cumque vir Dei, magnam Prutenorum partem, ad Christi fidem convertisset: ad extremum, repugnanti-
bus ejus doctrinae, aliis ejusdem patriae populis, intersectus est. Ejus corpus, aliquot ex eis, qui^{per} ipsum Evangelio crediderant, religiose sepelierunt; quod fertur multis elaruisse miraculis. "

/SRH I. 446. old./

A szövegben fellelhető különbségek alapján elképzelhetőnek tartjuk, hogy a nápolyi követ ismerhetett egy Szt. Adalbert-legendát és azt itt a VIII. index mondanivalója kapcsán felhasználta.

A IV. Béla lányáról szóló viták egymásba fonódó összekuszálódott láncolatát átvizsgálva a nápolyi követ Margit-legendáját MEZEY LÁSZLÓ¹⁹ -- LOVAS ELEMÉR felfogását alapulvéve -- az ugynevezett Marcellus III-ból származtatja. Ezek szerint a MEZEY által vitatható értékűnek mondott²⁰ legenda a magyar földön keletkezett és többszöri átalakításon átment Marcellus-csoport legkésőbb készült tagja alapján jött létre.

Esetleg elképzelhető, hogy ismerhette az itáliai nuntius a nápolyi legendaváltozatot is, amely egy másik Margit-legenda csoport tagja, annál is inkább, mert Margit és szerzőnk ugyanannak a rendnek, a domonkosnak a tagja, és így könnyen hozzájuthatott egy itáliai eredetű példányhoz is. Természetesen a feltevést igazolni csak a problémakör teljes -- itt azonban nem igényelt -- ismeretében lehetséges.

A VIII. és XV. fejezet forráshasználatában -- az István - és a Margit-legenda adaptálásában -- nagyszerűen megnyilatkozik a szerző írástechnikája, stílusának minden elemét felvonultatja a fejezetekben. A két elutó tárgy részét úgyesen alakítja, és úgy formálja, hogy művéből azok nem kikiváncznak, hanem azzal teljesen egységet alkotnak. Egyébként a ransanusi alkotás epitome-jellege ezen esetben nem áll fenn.

---

¹⁹ MEZEY LÁSZLÓ: Irodalmi anyanyelviségünk kezdetei az Árpád-kor végén. A középkori laikus nőmozgalom. Az Ó-magyar Mária siralom és a Margit-legenda eredetkérdése. Bp. Akadémia 1955. 70. old.

²⁰ MEZEY LÁSZLÓ: i.m. 39. old.

Az említett két legendán kívül, amelyeket bőven felhasznál Ransanus, találunk idézetet más, külföldi, illetve a honfoglalás előtt Pannóniában élt szent életéről is. A hun-szarmata történetben idéz Szt Orsolya brit királyleány vitájából,²¹ s ugyanezt teszi, amikor a Savariában született Szt. Mártonról emlékezik meg.²²

A ransanusi alkotást tanulmányozva találkozunk sok más olyan névvel, amelyek azt jelzik, hogy a szerző felhasználta műveiket munkája készítésekor. Ezeknek ~~aneveit~~ neveit nem volt nehéz megtalálni, hiszen maga említi őket, amikor az illető részt beiktatja. Így találkozunk mindjárt a hun-szarmata történetben Acciaiolus Florentius nevével, aki Nagy Károly élete című művében megemlékezik a hunok Nagy Károly általi elpusztításáról.²³ Ugyancsak ezen fejezetek egyikében használja fel Leo pápa vitáját.²⁴ Ezzel kapcsolatban lehet utalni a nápolyi követ írói magatartásának egy jellemző vonására. Az átvétel arról szól, hogy a pápa a Mintius folyónál milyen módon állítja meg a Róma elpusztítására induló Attilát. Ezt ~~teszi~~ Thuróczi is lejegyzí, azonban annak ellenére, hogy a lucerai püspök munkája fő forrásaként használja az itélőmester Chronicáját, itt mégsem támaszkodik rá, lebecsülve a magyar forrást, a vita közléseit értékesebbnek találja. Lehetséges, hogy a vita közelebb áll az igazsághoz, de nem hisszük, hogy a követet ez vezette döntéséhez. Az itáliai és "barbár" forrás közt az előbbinek ad elsőbbséget.

²¹ SRH I. 435. old.

²² UO. 445. old.

²³ UO. 438. old. Acciaiolus Florentius-ra ld. AUGUST POTTHAST: Bibliotheca Historica Medii Aevi.² Berlin. 1896. 5. old.

²⁴ SRH I. 434--435. old.

Merit Aeneas Silvius földrajzi jellegű irásából is. Nyilvánvalóan igazolja ezt az Epitomeba Bécs leírásának a beiktatása. A szerző földrajzi érdeklődését bizonyítja, hogy nem elégszik meg a II. Pius adta ismeretanyaggal, hanem saját kutatóból is több dolgot hozzátesz.²⁵

Ransanus meglehetősen pontos bibliográfiával közli Elinius De origine barbarorum címmel 1272-ben elkészült könyvét,²⁶ amely sem AUGUST POTTHAST könyvében,²⁷ sem pedig GOMBOS F. ALBIN munkájában²⁸ nem található, és így felkutatni nem tudtuk. A nápolyi követ ezen forrása alapján teszi ama érdekes, számunkra meglepő megállapítását, miszerint a hunok szármata eredetű nép.²⁹ A probléma kifejtésére a későbbiekben bővebben visszatérünk.

Többhelyen³⁰ használja Appianus Alexandrinust. Pannónia földrajzának tárgyalásakor idéz Strabotól, Pliniustól, Ptolemaiosztól, Herodotóستól, Pomponius Mela-tól. Ugyanitt találkozzunk Svetonius, Ovidius, Aristoteles, Solinus neveivel is.³¹ Másutt Sallustius Crispus-tól idéz.³²

Legutóbb MÁLYUSZ ELEMÉR fejtette ki azt az elvet, hogy a középkori historiográfusok igen gyakran tudósításaik végső és nem pedig közvetlen forrásait jelölték meg.³³ Ennek ismere-

25 UO. 507--508. old.

26 UO. 437--438. old.

27 AUGUST POTTHAST: i.m.

28 GOMBOS F. ALBIN: Catalogus Fontium Historiae Hungariae
800--1301. Bp. 1937-38.

29 SRH I. 437--438. old.

30 A legterjedelmesebben SRH I. 436. old.

31 UO. 412--425. old.

32 IADISLAUS JUHÁSZ: i.m. 8. old.

33 MÁLYUSZ ELEMÉR: Krónika-problémák. Századok. 1966. 747. old.

tében több mint problematikusnak látszik, hogy Ransanus valóban közvetlenül használta-e az imént említett auktorokat. Meggyőződésünk, hogy e nevek mint végső forrásokra hivatkozik, a közvetlen kútfőket nem ezek a szerzők jelentették.

Világtörténeti műve, az *Annales Omnium Temporum* egyes könyveire is támaszkodott. A hun-szarmata történetében hivatkozik a VII. könyvre, s a későbbiekben is felhasználja saját összefoglaló művének egy-egy kötetét, például a husziták tárgyalásakor a 20.-at említi. Bár az *Annales* ismerete nélkül végső eredményt aligha mondhatunk, mégis úgy véljük, hogy a hun-szarmata történetben az *Annales*t használta fő vezérfonalként, s ez volt autentikus forrása.

Bár nem végeztük el az *Epitome* biblikus eredetű helyeinek kigyűjtését, a Biblia forrásként való felhasználását egyrészt Ransanus főpapi volta valószínűsíti, másrészt az *Oratio* pozitíve is bizonyítja. "Nemcsak annak a királynak a parancsára tenném meg /ti. e látogatást -- B.L./, aki a te /Mátyás/ nagyságodhoz küldött, hanem a királyok királyának és urak urának parancsa is, aki által bizonyosságul szolgál az isteni irat, hogy a királyok uralkodnak."³⁴

Ha a felsoroltakat összevetjük a *Dedicatio* befejezéseként Ransanus által említett forráslistával,³⁵ nem fogadhatjuk el CSIIHA ANTAL állítását: "A felsorolt forrásokat Ransanus ... nem annyira az *Epitome Rerum Ungaricarum* című munkájához használta fel, mint inkább a világtörténetéhez."³⁶

³⁴ DODISLAUS JUHÁSZ: i.m. 9. old. "Nec id solum efficerem iussus a rege, a quo sum ad tuam celsitudinem missus, sed iussione quoque regis regum et domini dominantium, per quem teste divina scriptura reges regnant."

³⁵ HHFD IV. 118. old.

³⁶ CSIIHA ANTAL: i.m. 28. old.

Sőt azt kell mondanunk, hogy a szerző nagyon pontosan felsorolja -- közvetlen, de inkább végső -- forrásait, amelyeket műve megírásához felhasznált, sőt az összeset még fel sem sorolja.

A forráslistában említett auktorok közül az Epitome-ban nem szerepel közvetlenül -- neveikkel nem találkoztunk -- "Beatus Mattheus evangelista, Beatus Hieronimus, Beatus Augustinus, Eusebius, cesariensis,"³⁷ de -- úgy véljük -- ezen szerzők a középkorban és később is akkora tekintélynek örvändtek, hogy nevüket illő volt bármely elkészült munka bibliográfiájába felvenni.

Másnemű, azaz szóbeli forrásairól a Dedicatióban emlékszik meg Ransarus.³⁸ A szóbeli forrásait -- mint CSI-HA is észrevette -- a saját koráról írva vette igénybe. A 25., a 26., a 27., és a 36. index teljes egészében ezeken alapul, segítségükkel írta meg azokat.

Az információkat egy alighanem az udvarnál magas tisztséget betöltő egyéntől kapta, -- aki közléseiből ítélve -- sok eseménynél jelen lehetett, s hogy már a történetekkor felsőbb körökhöz tartozott, bizonyítják jó tájékozottságot eláruló szavai:³⁹ "Vol³⁹ tak, akik azt mondták, Mohamed seregében 400 ezer, mások szerint 200 ezer, sokak szerint pedig 160 ezer ember volt, de ezek igen kiválóak voltak..."

37 HHFD IV. 118. old.

38 UO.

39 "SEH I. 484. old.: in Mahumeti exercitu, fuisse ad CCCC. hominum, alii ducenta millia, nonnulli millia centum et sexaginta, sed ea lectissima fuisse:..."

"Azt a dombot, ahol az ő /Mohamed/ elhelyezett sátrai⁴⁰ álltak hűséges katonáinak, testőreinek sátrai vették körül, akiket török nyelven janicsároknak neveznek."

Érdekes és a szóbeli forrást igazolja itt a janicsár szó használata is.

Az informáló személy bölcs politikai látását és koncepciózus voltát igazolják az alábbiak: "Mindenesetre nem kerülte el a figyelmét /Hunyadi Jánosnak -- B.L./ az, hogy teljesen elveszett a magyar ügy, ha Belgrádot a törökök hatalmukba kerítik, hiszen ugyanis annak a nemzetnek lehetősége volna arra, hogy Magyarországra betörjenek."⁴¹

Capistrán tevékenységét reálisan, mai szemmel is teljesen elfogadhatóan ítéli meg: "És jöllehet Kapisztrán sok helyet bejárt, szerfelett fáradozott, mégis keveset győzött meg, akik fegyvert fogtak. Az oka volt, hogy bár a latin nyelven értve a buzdításban ékesszóló és igen é⁴² ható volt, mivel mégis a nemzeteknél -- amelyeket mondtam -- to⁴² hácsok által kellett⁴² neki lelkesíteni, akik a beszédben nem tudták hozzá illően kifejtteni, amiket ő bölcsen elmondott, az ő

⁴⁰ UO. 485. old.
"Tumulum illum, ubi erant ejus locata tentoria, circumstabant tentoriola fidorum militum, capitis sui custodum, quos Turcarum lingua nominant Janizzaros."

⁴¹ UO. "Quippe non eum fugiebat, actum jam esse de re Hungarica, si Belgradum in Turcarum redigeretur ditiomen: inde namque esse ei genti aditum, ut in regnum Hungariae irrumperent."

⁴² UO. 486. old. "At quanquam Capistranus, multa peragratus loca, nimium laboravit, pauci tamen persuasi ab ipso fuere, qui arma suscepissent. Causa fuit, quod etsi Itala lingua erat in concionando facundus, ac dissertissinus: quia tamen apud nationes, quas dixi, concionandum ei fuit per interpretes, qui in dicendo nesciebant apte explicare, quae ipse sapienter pronunciabat,

szavai és vállalt fáradozása a dolgokhoz, amelyek kedvére egybegyűjtötték őket, csekély mértékben használtak."⁴²

Az hogy az informátor nem egyszerűen csak Hunyadi párti, hanem nagyon bensőséges kapcsolata is lehetett a Hunyadi-családdal, példázza Hunyadi János halálának részletes leírása.⁴³

Ransanus Epitome-jához tehát írásos és szóbeli forrásokat használt fel. Az írásosak közül első helyen áll -- fő vezérfonala volt -- Thuróczi János Chronica-ja. Ezenkívül támszkodott egyéb történeti kútfőkre, igénybevett legendákat, életrajzokat, földrajzi és filozófiai tárgyú műveket. Idéz közvetve és közvetlenül antik és középkori szerzőktől. Az említettek mind sokrétű műveltségének, tudása tárházának gazdagságát jellemzik, illusztrálják.

Szóbeli forrásainak hiranyagára főképpen saját korának megírások or támszkodik. A szöveg vizsgálata után megállapíthatjuk: informátora idősebb, magas állami tisztságot viselő, az udvarban sűrűn jelenlévő egyén lehetett, aki sok esetben személyes élmények alapján tájékoztatta az információkat gondosan lejegyző történetírót. Az a férfiú, akitől értesüléseit nyerte, nemcsak hive volt a Hunyadi-pártnak és Mátyásnak, hanem bensőséges kapcsolatban lehetett a Hunyadiakkal. Nézetei politikai realitáson alapuló tisztánlátásra és koncepciózus gondolkodásmódra vallanak.

---

⁴² „...ejus verba, susceptique labores, ad rem cujus gratia concionabatur, parum prosuerunt.”

⁴³ UO. 489--491. old.

Mielőtt hozzáfognánk annak eldöntéséhez, hogy az Epitome mely részei foghatók fel a szerző önálló alkotásul, és melyek a kifejezetten átvett, mindössze stilárisan átdolgozott szakaszok, tisztáznunk kell, mit értünk önállóan megírt ismeretanyag alatt.

Ujnak, önállónak tekinthető az a közlemény, amely tartalmi és formai vonatkozásban új, tehát a forrásirodalomban még egy helyütt sem szereplő adatokat, megfogalmazásokat, koncepciót ad. Példa erre Hunyadi János halálának a leírása az Epitome 27. fejezetében. Az itt található leírás~~hoz~~ hasonlót -- az események menetét és az adatokat tekintve -- az Epitome forrásában nem találunk. Az ilyen fajta önálló alkotási mód azonban jobbára csak a szerző saját korát illetően tételezhető fel. Ha "új" beállítással találkozunk is az életét megelőző korok tárgyalásakor -- mint például Kopány és Sarolta rokoni kapcsolatának sajátos ábrázolása esetében -- akkor ez megbízhatatlan.

Véleményünk szerint önálló alkotásként fogható fel az is, ha a régi tartalmat a már megismert adatok átcsoportosításával új rendbe építve adja elő. Amikor Ransanus a magyarok keresztény hitre térítését mutatja be, Hartvik püspök legendáját használja. Egyes részeket, amelyeket a legenda mint István tetteit említ / pl. leveleket küld szét a király, hogy keresztény papok jőjjenek az országba/, Gézának tulajdonít és ezzel máris átalakítja az eredetit. Géza tevékenységét jobban kiemeli és mintegy az események középpontjába helyezve alakját, megváltoztatja azt a tartalmat, mondanivalót, amit a legenda hordoz magában. A legendának lényegében mellék eseményeit és mellékalakját helyezi elbeszélésének középpontjába, s így tartalmilag, formailag és a mondanivalóban is újat, önállót alkot.

Ezen elképzelést alapul véve megállapíthatjuk, -- természetesen teljes pontossággal meghatározni nem lehet -- hogy az Epitome 31-34 %-a önálló alkotás, pontosabban 2-3 %-a fogható fel tartalmilag és formailag újat adó, önálló munkaként, míg 30-31 %-ban pedig a szerző már ismert adatoknak elképzelésének megfelelően való átcsoportosításával, és ezzel más beállításba helyezve azokat, alkot újat, önállóat.

V.

Ransanus történet szemlélete

Mint az imént kitértünk erre, Ransanus Epitomejének csak egy kisebb része /egészen hozzávetőleges számítás szerint annak mintegy harmada/, tekinthető a szerző önálló alkotásának. Ha meg akarjuk vizsgálni Ransanus egyéniségét, írói arculatát, fel kívánjuk kutatni történet szemléletének elemeit, akkor értelemszerűen elsősorban e részekre kell támaszkodnunk.

A mű történeti részének feldolgozása elé kívánczik -- nemcsak a munkában elfoglalt helye, hanem jelentősége szempontjából is -- az, hogy a nápolyi követ miképpen nyilatkozik ^{magyarországi} társadalom strukturájáról.

Szerzőnk meglepően szokatlan helyen, a földrajzi leírásra szánt első indexben érdekes társadalomtörténeti fejtegetést ad a magyarországi rendekről.¹ Szerinte a magyar embereknek négy rendje van. Sajnos a szöveg egyértelmű, teljesen világos interpretációra nem ad lehetőséget. Kétségtelen, hogy első helyen, azaz első rendként az istennek szentelt férfiakat, azaz papokat szerepelteti. A főpapokról megjegyzi, hogy különös tekintélynek örvendenek az

---

¹ SRH I. 415. old.

országban. Második helyen azokat említi, akik "a katonai dolognak szolgálnak."² Jelen történeti ismereteink szerint -- a magyarországi rendek strukturájának egyéb forrásokból adódó tudása révén -- ezek a köznemesek. Az viszont már feltűnő, hogy -- szerzőnk szerint -- a "hadi dolgoknak szolgálók" közül azok, akik fegyverforgatásból adódóan valamilyen kviáló tettet hajtottak végre, a sereg vezérei, akik alatt a népből kiválasztott hatalmas sereg van. Talán nem alap nélkül tételezhetjük fel, hogy jelen esetben a fekete sereg köznemesi eredetű vezéreire történik utalás /ami nagymértékben növelné bizalmunkat Ransanus leírásának hitele iránt/, bár el kell ismernünk a vonatkozó rész általunk adott interpretációja nem abszolút egyértelmű.

Feltétlenül újabb rendet jelöl a bárók kifejezés, Róluk azt jegyzi fel szerzőnk, hogy őseik örökből falvainkon, városaikon, kastélyaikon és mezővárosaikon uralkodnak. Igen problematikus a következő, "Ceteri"-vel bevezetett mondat.³ értelmezése: "a többiek földek művelésében /?/ élik életüket." Még Két lehetőség tételezhető fel. Interpretálható a mondat úgy is -- s talán ez az értelmezés felelne meg tartalmilag jobban a szövegnek --, hogy itt tulajdonképpen a negyedik rendről, a földművesek, szántó-vevők, tehát a jobbágyok rendjéről van szó, hiszen kétségtelen ők élik életüket földek művelésében. Ezt az értelmezést azonban több nehézség terheli: mindenekelőtt az, hogy a földművelők, tehát a jobbágyok sohasem tartoztak Magyaror-

---

² UO. "...rei in seuiunt militari ..."

³ UO. "Ceteri, in excolendis agris vitam consumunt."

szágon a rendek közé,⁴ illetve, -- ha az e mondatban foglaltakat a negyedik rendnek vesszük -- a következő mondatban kétségtelenül önállóan, e mondattól elkülönítetten szereplő kézművesek az ötödik rendet képeznék, már pedig pár sorral lejjebb maga Ransanus beszél négy rendről.⁵

A másik, talán nehezebben elképzelhető, de mégsem kizárt interpretációs javaslatunk szerint az inkriminált mondat az előző mondatban említett bárókra vonatkoznék, a vidéken földművelésből élő bárókra. Eme feljegyzésünk helyességét a disztributív jelentésben használt "ceteri" szó jelenléte bizonyítja formailag. Akármint is áll a helyzet, kétségtelen, hogy a következő mondatban említett kézművesek, akikről azt jegyzi meg szerzőnk, hogy a lakosság sokaságához, az ország területéhez képest igen kevesen vannak, feltétlenül külön rendet képeznek, s vonatkozásunkban ez a legfontosabb. Ugy véljük, joggal tartható feltűnőnek, hogy ez a XV. század végi -- még ha külföldi is az illető; adott esetben a közvélemény súlyát idegen volta nem tudja kellőképpen magyarázni -- szerző kézművesi /azaz nyilván városi, polgári/ rendről beszél, holott rend létének jogi szentesítése is csak a XVII. század elején következett be Magyarországon. Akár saját információjából szerezte is eme adatát Ransanus, akár magyar királyi udvarbeli informátorai sugallták neki ^{a gondolatot} a kérdést nem áll módunkban eldönteni/, az adat mindenképpen Ransanus általánosan felüli fogékonyságát mutatja a polgárok irányába.

---

⁴ Egy esetleges olyan vélekedés, miszerint az "ordo" szó nem a rend megfelelője lenne, nem tartunk megalapozottnak.

⁵ KARDOS: Ransano. 19. old. Ugy oldja meg a problémát KARDOS, hogy az általunk a köznemességgel azonosított hadi dolognak szolgálókat és a bárókat egy rend alá vonta össze, mire -- véleményünk szerint -- sem tárgyi, sem filológiai alap nincs.

Az Epitome történeti része a hun-históriával kezdődik. E számunkra érdekes és új adatokat szolgáltató szakasz a szerző önálló alkotása, és egyéniségét, írói arculatát markánsan jellemzi.

A XIV. századi magyar források egyikében sem található, és egészen újszerű ahogyan a hun-magyar rokonság kapcsolatát előadja szerzőnk: "Midőn arról a helyről azok kijöttek -- ugyanabban a könyvben feltártuk -- ők szarmata nemzet voltak.⁶ Miután ezt a kijelentését megtette, maga is érzi, hogy magyarázatra szorul. Megemlíti, hogy "bizonyos magyarok" szkita eredetűnek vallják magukat. Az így létrejött szarmata és szkita eredet közötti ellentétet úgy próbálja feloldani, hogy a szarmatákat a szkitáktól származtatja. Rövid eszmefuttatásának végén -- bár úgy véljük -- előadásának logikája alapján a szkita eredet ugyanúgy elfogadható, mint a szarmata -- Ransanus mégis saját -- végső fokon azonban bizonyára egy korábban élt nyugat-európai szerző álláspontjára visszavezethető -- elképzelését hangoztatja végső konkluzióként: "Tehát megerősít minket, hogy a magyarok a szarmata népből származnak, nem mótelyeztetünk meg attól, hogy a magyarok a szkita eredetűnek tartják magukat."⁷ A képzett humanista püspök nem fogadja el "bizonyos magyarok" /hungari quādam/ álláspontját, nagyon óvatosan jelzi, nem ért egyet a magyar törté-

---

⁶ SRH I. 431. old. "Cumque ex eo loco, fuerit eorum profectio, idcirco eodem libro prodidimus ipsos nationem fuisse Sarmaticam."

⁷ UO. "Affirmantes itaque nos, Hungaros exortos fuisse natione Sarmatica; non propterea inficiamur, ipsos a Sythis habuisse originem."

neti hagyománnyal, elfogadhatóbbnak tartja egy -- feltételezésünk szerint -- nem "barbárnak" számító szerző tudósítását. E problémának illetéknépp való megoldása jól mutatja a nápolyi követ arisztokratikus felfogását: egy általa régebben ismert, jónak látott ismeretanyagot nem cserél fel egy ujjal, különösen ha ez utóbbit egy "barbár" nemzet hagyományából kapja.

Az Epitome VI. indexében a szerző közli: " Nem kerülöm el azt, amit a magyar dolgok írója kifejtett, hogy nincs különbség a hun és hungár elnevezés között, hanem latin szóval hungároknak nevezik őket, a nemzet tulajdon nyelvén ugyanezt a népet mind hunoknak, mind magyaroknak hívják."⁸ Ransanus a továbbiakban Eliniust idézve elmondja: a "...hunok és hungarusok ugyanaz a nép voltak, tudniillik szkita, vagy ... szarmata, de a hunok Hunnus vezérről voltak elnevezve, a magyarok pedig a szarmáciai vidékekről ..."⁹ Végül mentegelve magát, látszólag saját véleményét elhallgatva fejezi be meditációját. Mindenesetre a "Ki-ki higgye azt, amit jónak lát."¹⁰ zármondatban -- úgy véljük -- a szerző

---

⁸ UO. 437. old. " Non tamen me fugit, quendam Hungarorum rerum scriptorem prodidisse, nihil esse discriminis inter Hunnorum et Hungarorum appellationem: sed latino quidem verbo, dici Hungaros, peculiari autem nationis lingua, eandem gentem vocitati, tum Magyaros, tum Hunnos."

⁹ UO. 438. old. "...Hunnos et Hungaros, eandem quidem suis gentem, utpote Scythicam, seu ...Sarmaticam: sed Hunnos fuisse cognominatos, a Duce Hunno nomine; Hungaros vero a Sarmatica quadam regione, ..."

¹⁰ UO. " Ei igitur, quae magis placuerit, quisque habeat fidem."

burkoltan saját elképzelésének adja tanubizonyosságát. Elgondolásunk szerint, ha teljesen egyetértene magyar forrása idevonatkozó közleményével, feleslegesnek tartaná egy más nézet leírását, hiszen a kivonat-jelleg elvét következetesen szemelőtt tartja, és olyan helyeken bővit csak, ahol fontos mondanivalója van. Ha figyelmesen olvassuk legátusunk szövegét, észre kell vennünk, hogy itt már többről van szó, mint az elismert minden bizonnyal nem "barbár" forrás tételeinek favorizálásáról. Nem járhatunk messze az igazságtól, -- ha úgy véljük -- Ransanusnál a hun-magyar rokonság valamilyen más módon interpretált -- a XIV. századi elbeszélő forrásaink anyagában találhatóktól teljesen eltérő -- felfogásról van szó. A hun és a magyar nép szerzőnk-nél a szkita eredetű szarmaták két csoportját jelentik. Az előbbi Hunnus vezértől kapta a nevét, a másik a szarmáciai vidékekről. A VI. index egy más helyén olvasható, hogy a magyarok Hungár vezérrel, akinek nevét nem tartalmazza az általunk ismert Képes, illetve Thuróczi János-féle krónika, jöttek hazájukba.¹¹ A szerző nem jelzi, hogy az említett vezér rokonságban lenne Hunnus vezérrel. Ha a két motívumot egymás mellé állítjuk, egészen másképp tárul elénk, mint amit akár a Képes, akár a Thuróczi-krónikában láthatunk. Szükségtelennek tartja tehát Ransanus a szoros rokoni kapcsolatot igazolását a magyarok és a hunok között, ezért hagyhatta el a két korábbi magyar krónikában található bonyolult családfa /Noe - Cham - Chus - Nemproth... - Ethele - Ed - Ugek - Álmos/ közlését is. Ezen elképzelésnek ékes

---

¹¹ UO. 437. old.

bizonyítéka az az eltérés, amely Ransanus és magyar forrása között áll fenn Álmos anyja álomlátásának leírásában. A hazai szerzőnek igazolni kellett a hun rokonságot, és ezért az eredeti mesét¹² érthetlenségig torzítva adja elő. Leírásának a lényege röviden a következő: Álmos anyjának álmában megjelenik egymadár /asturus/ és ettől tudja meg, hogy dicső utódot fog szülni. Ransanus esetében viszont a madár a megtermékenyítő,¹³ és így már az egész álomlátás egyrészt visszakapja eredetibb értelmét, másrészt kizárja Álmos hun származását. Ransanus nem tartja olyan szorosan rokonnak a hun és magyar népet, hogy azonosítaná is. Elképzelése szerint egyazon nép két különböző csoportja, rokonságuk csak így áll fenn, és ezzel kapcsolatuk távolabbinak hat, mint ahogy krónikáink írják.

Pontosan nem lehet eldönteni, vajjon milyen csoport, vagy személyesen kinek a sugallatára állította be ilyen egyedülálló módon, de jóval realisabban és elfogadhatóbban a hun-magyar rokonság meséjét szerzőnk. Elképzelhetjük, hogy Mátyás és közvetlen környezete nem tartotta eléggé hihetőnek a Thuróczi-féle megoldást, és az esetleg ilyen oldalról felmerülő óhajnak eleget téve alkotta meg ilyen módon munkájának ezen részét a lucerai püspök. Így, mivel a hunok és Attila távolabb kerülnek a magyaroktól, a római eredetűnek fel-

---

¹² Álmos anyjának látomása Thuróczzinál: SRH I. 99. old.; a Képes Krónikában: Képes Krónika. Bp. 1964. 88. old.; Ransanusnál: SRH I. 188. old.

¹³ Valamilyen sólyom fajta madár lehetett az Árpádok totemisztikus őse, és ez termékenyíthette meg -- a monda szerint -- a nemzetség ősanyját.

tüntetett Mátyás számára nem dehonesztáló a laza hun kapcsolat a keresztény, nyugat-európai népek előtt, és mégis igényt tarthat a földre, amelyet népének ősei már egyszer megszereztek. Együttal kedvében jár annak a csoportnak, amely magáénak vallja a szoros hun-magyar rokonságot, és hallgatólagosan elfogadja egy esetleges Attila-Mátyás párhuzam megvonását, amely sokak szemében a király népszerűségét emeli.

Mint ismeretes, középkori latin nyelvű történeti irodalmunk egyik sokat vitatott problémája a legrégebb, az állítólag még István kanonizációja /1083/ előtti István-életrajz kérdése. TÓTH ZOLTÁN az *Epitome rerum Hungaricarum* című, a XV. század végén Ransanus lucerai püspök által írt munkának elsősorban VIII. indexére¹⁴ támaszkodva vetette fel azt a hipotézist, hogy az *Epitome* forrásjegyzékében idézett *Vita beati Stephani* "Szent István legrégebb életíratá"-val azonosítható.¹⁵ Legújabbán CSÓKA J. LAJOS hozott fel igen nyomós, számunkra teljesen elfogadható érveket eme ősi István-legendakéte ellen.¹⁶ CSÓKÁNAK meggyőzően sikerült bizonyítania, hogy a Ransanus-féle *Vita beati Stephani* Hartvik legendájára vonatkozik.¹⁷ Mindössze egyetlen nyitott, megválaszolatlanul hagyott kérdés maradt csak CSÓKA vizsgálódásai után: Ransanus miért hártotta Hartvik művének egyes részeit I. Istvánról Gézára?

---

¹⁴ SRH I. 442--450. old.

¹⁵ Lásd IV. fejezet 17. jegyz.

¹⁶ Lásd IV. fejezet 18. jegyz.

¹⁷ CSÓKA J. LAJOS: i.m. 640. old.

Igaz, CSÓKA felvillantja a megoldás útját/ "Hogy az apa jelentőségét tudatosan hangsúlyozta a fiué mellett Ransanus, az világosan látható Hunyadi János tetteinek részletes ismertetéséből is. Amit Mátyásról és atyjáról mondott, azt vonatkoztathatta Szt. Istvánra és Gézára is: tu, fortunatus filius fortunatum parentem imitatus es ¹⁸/, de nem járja végig azt. Ugy véljük: a Géza-István-kép ransanusi megformálása nem csupán egy-két esetre szorítkozó, hanem a lucerai püspök tudatosan komponálta úgy a mozzanatok, hogy azok elképzeléseinek, írói koncepciójának tartópilléreivé váljanak. CSÓKA helyesen állapítja meg: "Ransanus legfőbb szempontja az volt, hogy olyan magyar történetet írjon, mely megfelel Mátyás király izlésének, felfogásának, egyéniségének, akinek a munkát ajánlotta ..."¹⁹ Nyilvánvalóan következik ebből a ransanusi koncepcióból, hogy az Epitome-ban lévő, sokat vitatott Géza-István-történet kulcsa a Hunyadi János-Hunyadi Mátyás-portréban keresendő. A lucerai főpap Géza és I. István, valamint a két Hunyadi korának megírásán dolgozva nyilván olyan jelenségekre figyelt fel, amelyek alapján hasonló történelmi alaphelyzetre következtethetett.

A továbbiakban a hasonlóságokat tegyük vizsgálatunk tárgyává! Szerzőnk számára Géza korának egyik fő eseménye a pogány magyarok keresztény hitre térítése volt. CSÓKA is úgy véli, hogy Géza kora kapcsán Ransanus nem István-legendát

---

18 UO. 631. old.

19 UO. 626--627. old.

"szándékozott írni, hanem a magyar kereszténység kialakításának művét akarta ismertetni..."²⁰ Hunyadi János a pégány törökök ellen vezeti a keresztény magyarok élethalálharcát. Tehát mindketten a kereszténység ügyéért küzdenek, harcuk sikeres: Géza úgy adja át országa irányítását fiának, hogy az uttörő munka nem jelentéktelen részét elvégezte, Hunyadi János pedig Nándorfehérvár megvédésével, az ott lezajlott csatában diadalmaskodva hosszabb időre mentesítette az országot a török támadásoktól. Mindkettőjük esetében azonos motívum továbbá az is, hogy Géza mint fejedelem, Hunyadi János pedig mint kormányzó irányítja a magyar ügyeket, és mindketten lényegében királyi dinasztia megalapítói.

E közös szempontok alapján alkothatta meg szerzőnk -- humanista módon -- párhuzamát a magyar történelem e két alakja közt. Ezen feltevésünk helyességét tartalmi hasonlósággal, a szövegben előforduló hasonló kifejezések párhuzamba állításával és az elbeszélésben felbukkanó, egymással rokonítható fordulatok bemutatásával igyekszünk bizonyítani.

Géza

"Fuit is vir Deo in primis acceptus, coelo et immortalitate dignissimus." /SRH I.442.old./

Hunyadi János:

"Jam enim advenit tempus, quo pro magnis, suis, in Christianam pietatem meritis, esset in coelo sua praemia consecuturus." /SRH I. 489. old./

"Postea vero, quam inter se
/Geicha et ejus uxor -- B.L.
/communicaverunt, quae, rei,
cujus, causa, divina jussio-
ne l..." /SRH I. 444. old./

Hunyadi János "Cum ipso autem
Capistrano, multa communicavit,
de gerendarum rerum ratione:
hoc tandem inter ipsos decre-
tum est..." /SRH I. 486. old./

"Coactas ... copias, Geicha...
idoneis in locis disposuit."
/SRH I. 446. old./

"... curatum est, ... ut tor-
menta, ceteraque arma, idoneis
in locis disponarentur."
/SRH I. 487. old./²¹

A keresztény világnak és a magyaroknak tett oly nagy
szolgálat után méltán lehet mind Géza, mind Hunyadi egy-egy
királyi ház alapítója, s ilyenképpen az égi üdvösség mellett
elnyerik földi jutalmukat és tetteikért.

Ransanus természetesen kiterjeszti a hasonlóságot I.
István és Mátyás alakjára, illetve történetére is. /Ponto-
sabbban fogalmazva: az itt vélt rokon vonások inspirálták
Ransanust Géza és Hunyadi János alakjának párhuzamba állitá-
sára is./ Nézzük meg a szövegmegfelelések tükrében /amelyek

21

Hogy mennyire nem szabad abból a ransanusi tudósi-
tásból, miszerint Géza egész Magyarországon alkalmas he-
lyekre rakta seregeit, a magyar megszervezés hogyan-jára
messzevezető és hiteles adatot kovácsolni /mint TÓTH
ZOLTÁN: i.m. 61.old. tette/ még akkor sem, ha ma valóc-
ban Ransanus leírása szerint képzeljük is el a megyszer-
vezés módját, ezt az idoneis in locis disposuit frázis-
volta bizonyítja; l. még SRH I. 453.: I. Béla "a militi-
bus, quos ad hoc armis instructos, in locis idoneis la-
tenter disposuerat, ad unum interficti jussit."
/Tovább/~~ékhm~~: CSÓKA J. LAJOS: i.m. 635--636. old./

a tartalmi mozzanatok azonosságát is mutatják/, milyenek látja szerzőnk István és Mátyás alakját!

I. István:

"Hic est Beatus ille Stephanus, ...qui postea ad regiae dignitatis culmen evectus, omne, verant." /SRH I. 495. old./ vitae suae tempus, bene sancteque peregit ..." /SRH I. 445.o./

"Erat adeo egregiae indolis, ut specimen quoddam cunctarum virtutum prae se ferre videretur ... Tanta inerat ei vis ac dexteritas ingenii, tantusque ac talis incipientis cujusdam prudentiae vigor; ut prudentissimus quisque, natum ipsum ad regnum arbitratetur." /SRH I. 446. old./

István "... in omni virtutis genere esset parenti simillimus." /SRH I. 449. old./

Mátyás:

Mátyást "...ad regiae Majestatis culmen ...fata serva-

Mátyás "...erat tanta corporis dexteritate, tantaque excellentia ingenii, eratque adeo ornatus aliquot aliis virtutibus, quibus bene instituti pueri praediti esse solent, ut ad quaevis magna natus, omnium prudentum virorum iudicio, putaretur." /SRH I. 492.old./

"...virtutes, quas Matthiae inesse ... a paternis virtutibus haudquaquam degenerabit." / SRH I. 497. old./

Megerősítik feltevésünket azok a példák is, amelyeket CSÓKA J. LAJOS hoz fel, azt bizonyítván, hogy Rensanus miképpen kedvez könyvében Mátyás elképzelésének és önérzetének. A püspök I. István koronázásának leírásakor elhallgatja a korona szerepének jelentőségét kiemelő részeket / sőt, azt

hangoztatja, hogy István az urak és a nép választása alapján lett király /, mivel Mátyás trónját választás útján szerezte meg, a koronázás pedig csak később zajlott le.²² Feltűnik CSÓKA számára az is, hogy Ransanus gyakran használja a két leendő király ifjúkorának bemutatásakor az adolescentulus szót.²³

A szövegösszevetések, elemzések elvégzése, CSÓKA párhuzamainak felemlítése után megállapíthatjuk: Ransanus céljának -- amelyet mindig szem előtt tartott könyve írása-
kor -- sikeres megoldásához nagyban hozzájárult a Géza-I. István, illetve a két Hunyadi közti párhuzam megvonása. Ez a beállítás valószínűsíti azon nézet helyességét, hogy Ransanus Mátyás irányában pártosan, a király oldalán állva, érdekeinek megfelelően ábrázolta a magyarok történetét.

Ugy véljük, Ransanus Géza-portréja nem egy ősi István-legendából származott /CSÓKA kutatásai után szükségtelennek tartunk egyilyen munka feltételezését/, hanem Hartvik művéből, végső soron pedig abból a humanista írói koncepcióból, hogy a rokonított két nagy király, I. István és Mátyás apja: a királyi dinasztiát alapító Árpád-házi Géza és Mátyás útját a királyi trón felé igazgató Hunyadi János is párhuzamba állítható legyen.

A magyarországi kereszténység kialakulása történetének megírásakor szerzőnk igen sokszor hivatkozik istenre: a ~~had~~, pogány magyarok megtérését isten kegyelmének tulajdonítja. Elbeszélése szerint István is ennek köszönheti

---

22 UO. 627., 637. old.

23 UO. 637. old.

királyságát. Nem is lepődhetünk meg ezen, ugyanis ide vonatkozó hiranyagát legendákból, Thuróczi Chronicájának fejezeteiből meritette. Ugyanezt láthatjuk viszont Mátyás királlyá választásának indoklásában is: "Azí mondom, isten tanácsára történt ez a választás, azért, mert az ősök utódlási joga nélkül került Mátyás Magyarország élére."²⁴ "Ime, a hatalmas isten előrelátása mindenki számára észí és lelket inspirált, amely ... Korvin János utóda, azaz Mátyás számára Magyarországot elküldte."²⁵ Így ír a nagy reneszánsz uralkodó királlyá választásáról, akinek nézetei ismereteseek hatalomra jutásának módját illetően, és aki híres humanistákkal veszi körül magát udvarában, vitatkozva velük tudományos kérdésekről, vallási tételekről. Ugy érezzük, Ransanus esetében ez több mint a középkori történetíróknál megtalálható, sztereotip "isten kegyelméből való király"-elv egyszerű, minden tartalom nélküli továbbélése.

Nézzük meg, hogyan ír a szerző a nándorfehérvári ostrom elbeszélésének befejezésekor: "A keresztények oly dicső győzelmének az érdemét és jutalmát istennek és a mi urunk Jézus Krisztusnak -- akinek vallását védelmezvén"²⁶

---

²⁴ SRH I. 498. old. "Dei, inquam, consilio eā electio facta est; propterea, quod nullo jure successionis majorum, erat Mathias ad Hungariae regnum evehendus."

²⁵ UO. "Inspiravit quippe omnibus, mentem atque animum, immortalis Dei providentia, ... Joennis Corvini soboli, hoc est Matthiae ipsi, Hungariae regnum destinaverat."

²⁶ SRH I. 488. old. "Christianorum tam gloriosae victoriae laus et honor, Deo, et Domino ^{nostrum} Jesu Christo, pro cuius religione tuenda,

volt ez a harc -- kell elsősorban tulajdonítani...²⁶ Hunyadi Jánosnak a halálos ágyán elmondott szavaiból többek közt így idéz harmadik személyben a szerző: "És azért valahányszor így cselekedett /ti. meggyóna a bűneit --B.L./ nem volt szüksége emberekre, csak istenre és a mi urunk Jézus Krisztus tanácsaira...²⁷

A lucerai püspök megragad minden módot, lehetőséget a szentek nevének, esetleg tetteinek megemlítésére. Bizonyára megfelelő forrásokismerete alapján tájékoztat bennünket bővebben az események menete során szóba kerülő Szt. Márton és Szt. Adalbert püspökök életéről. Beleszövi elbeszélésébe Szt. István legendáját és Szt. Lászlóról is hosszan értekezik, szól magyarországi Szt. Erzsébetéről, önálló Margit-legendáját pedig -- mint ismeretes -- teljes egészében a szövegbe iktatja. Az említett példák és a történettel kapcsolatban lévő szentek személye iránti nagyfokú csodálat és tiszteletadás arra enged következtetni, hogy Ransanus -- a középkorban erősen exponált dominikánus rend tagja -- erősen vallásos telítettségű szemlélettel rendelkezett, sőt ezen túlmenően a teokratikus, istenközpontu gondolkodásmód jellemző rá. Az Epitomeban isten a szereplők cselekedeteinek irányítója, és hozzá fordulnak minden problémájukkal nehéz helyzetükben és örömükben. Ez a felfogás

---

²⁶ "...fuit ea pugna comissa, primum tribuendus est;..."

²⁷ SRH I. 489. old. "Ubi ita fecerit, se non indiguisset mortalis alicujus: sed solum Dei, et Domini nostri Jesu Christi consilii,..."

azért is fontos attribútuma szerzőnk történet szemléletének, mert humanizmusának középkori ihlettséggel átszőtt voltát igazolja.

Ugy véljük, mivel isten minden emberi cselekedet elindítója, mozgatója s befejezője, Ransanus gondolatvilágában, nem fordít különösebb gondot arra, hogy a humanisták által tiszteletben tartott fortunával bővebben foglalkozzék. Thurócziról MÁLYUSZ ELEMÉR mutatja ki, hogy egész komoly elméletet dolgozott ki. A nagy emberek tetteinek rugója nála a dicsőségvágy, és istent kirekeszti az emberek sorsának közvetlen irányításából. Külön szerepet kap nála a végzet és a szerencse.²⁸ KARDOS TIBOR bizonyítja, hogy Bonfini is kialakított magának egy fortuna-elméletet.²⁹ A felsoroltakkal ellentétben az Epitome alig tartalmaz ilyen vonatkozású szakaszokat, mindössze néhány utalást találunk fortunára, vagy a ~~f~~átumokra. Álljon ennek igazolására itt néhány példa. "Attila "...elsősorban szerencsés."³⁰ "A szerencse annyira kedvelte /a kalandozókat/, hogy egyetlen csatát sem vesztek."³¹ Mátyás is szerencsés a szerző szerint, mert nem veszít csatát Frigyessel szemben.³² Jellemző a fortunával kapcsolatos ransanusi szemlélet módra az, hogy a fortunával szinte egyenértékűként használja a *fél*ix szót is. Korvin János halálának tárgyalásakor írja:

---

²⁸ MÁLYUSZ ELEMÉR: i.m. 149. old.

²⁹ KARDOS: Bonfini 41--46. old.

³⁰ SRH I. 432. old. "Attila "...in primis fortunatus"

³¹ UO. 441. old. "Tantus tunc ... favor fortunae aspexit, ut nullum unquam ...commiserint praelium,..."

³² UO. 506. old.

"Tu igitur vere felix es: nos infelices..."³³ Messzemenő következtetéseket azonban -- úgy gondoljuk -- mégsem szabad ezekből levonnunk, hiszen Ransanus bár szereplőinek cselekedeteit is isten irányítja, mégis szerepelteti a fortunát, tehát ezen a téren is igyekszik igazodni a reneszánsz felfogáshoz. Nemcsak a fortuna fogalmát ismeri, ugyanis amikor V. László Mátyásnak is testvére sorsát szánja, így ír a szerző: Mátyást "ad regia maiestatis culmen,... fata servaverant."³⁴ Tehát, bár Ransanusnak nincsen Thuróczyhoz és Bonfinihez hasonlóan átgondolt, alapos fortunaelmélete -- legalábbis az Epitome anyaga alapján ez nem mutatható ki --, mégis azt véljük, a fortuna és a fatum neveinek felbukkanása soraiban humanista mivoltát bizonyítja. Ugyancsak erről tanuskodik az, hogy az Oratiojában a Hunyadiak származását római ősektől vezeti le.³⁵

Humanizmusát igazolja a Mátyás királyról alkotott reneszánsz fejedelem-portré. A Mátyásról alkotott képben Ransanus egy átlagon felüli egyéniséget tár elénk, aki megállja a helyét az ország irányításában, és aki korának uralkodótársai és a leendő fejedelmek számára is példaképként állhat. Képességei alapján a király bármely nagy reneszánsz egyéniséggel együtt említhető. A szerző a király kiváló szellemi erényeit dicséri elsősorban. Mátyás nagyszerűen vezeti országa ügyeit mind a bel-, mind a külpolitikában, bölcs, igazságos, pontosan tudja mérlegelni a dolgok

---

33 UO. 491. old.

34 UO. 495. old.

35. LADISLAUS JUHÁSZ: i.m. 9--10. old.

jelentőségét. Bátor, de ravasz is, és eme tulajdonságokat nagyszerűen alkalmazza háboruk idején a csatákban. A király korának felfogásához hiven kedveli és szereti a tudományokat és a művészeteket. Reneszánsz fejedelemhez méltó, nemcsak gyönyörködik az egyes alkotásokban, hanem támogatja is azok létrehozóit. A királyi palota, a Corvinakönyvtár, várak, kastélyok, templomok bizonyítják, hogy nemcsak műértő, hanem nagy mecénás volt. Mátyás kiapadhatatlan energiával dolgozik, irányítja országát. Bár humanistákkal veszi körül magát, akik korának megfelelő színvonalon jól ellátják hivatalukat, mégis ilyen nagy munkát, csak a nápolyi követ által is megrajzolt nagyszerű fizikai adottságok birtokában végezhet. Ransanus a királyt mint fortuna kegyeltjét mutatja be. Igazolja ezt a nyugati ellenfelekkel és a törökkel szemben vívott győztes csaták sora. Az utóbbival vívott küzdelme alapján szerzőnk a kereszténység védőbástyájának nevezi Mátyást.

Ransanusnak a magyar királyról alkotott portréja reneszánsz fejedelem-kép, amely nem mentes a humanistákra annyira jellemző túlfűtöttségtől, dicsérő szólamoktól. Mégis, ha ezektől a korstílusra jellemző vonásoktól függetlenül vizsgáljuk -- úgy véljük --, hitelesnek tarthatjuk.³⁶

Szerzőnk történet szemléletének, alkotási módjának egyik jellegzetes vonása az oknyomozó módszer. Ezt alkal-

---

³⁶ Ransanus Mátyás-képét az alábbiak alapján állítottuk össze:

LADISLAUS JUHÁSZ: i.m. 3--16. old.;

HHFD IV. 16--18. old.;

SRH I. 496--512. old.;

mazza a 36. index készítésekor, amikor a Frigyes és Mátyás közötti háborúk indítékairól számol be. Szerinte a korona visszaadásának elhuzódása nem okozhat casus belli-t. A háború indítékai közt viszont mindenekelőtt Frigyes csalárdóságát említi, amely érzékenyen sújtotta Mátyást akkor, amikor Bécs felmentésére sietett, amit Viktorin, Podjebrád fia ostromolt. Frigyes betöréseivel gyakran zaklatta Magyarország nyugati vidékét; Mátyás mennyegzője idején is betörték a császár csapatai az országba, és nagy pusztításokat követtek el. A legyel királyt is Mátyás ellen izgatta a császár és az ennek hatására legidősebb fiának követelte a cseh trónt, holott az már akkor jogosan Mátyásé volt. Ezzel ismét nem kívánt háboruba sodorta Frigyes a magyar királyt. A háború okai közé sorolja Ransanus a császár jellemének gyengeségét: az állhatatlanságot. Ezen hibát az öregséggel próbálja magyarázni, de realitás érzékét megőrizve hozzáteszi: egyesek szerint lehetséges, hogy rossz tanácsadói, főleg a papok tanácsára cselekedik így.³⁷

Ransanus történeti munkájában is előbukkan a geográfia szerepe, ahol csak teheti és alkalma van rá, azonnal megemlékezik az illető hely földrajzi viszonyairól. A történeti ismeretanyagba beilleszti Bécsnek a saját reflexióival kiegészített Aeneas Silvius-féle leírását. Az erdélyi események tárgyalásánál nem kerüli el figyelmét ezen országrész gazdagsága és észreveszi azt is, hogy a természet által mennyire védett, nehezen elfoglalható hely az ellenség

számára. Az, hogy a történelmi események közé földrajzi adatokat beiktat, nagyon jellemző a humanista emberre, aki mindent meg akarván figyelni, nyitott szemmel jár a világban.

Megvizsgálva Ransanus Magyarországon készített műveit, megkíséreltük feltárni történet szemléletének jellemző sajátosságait. Most nézzük meg, miben ragadható meg történetírásának korszerűsége.

E fejezet elején már kifejtettük, hogy szerzőnk nem tanúsít közömbös magatartást a városok és a városok lakói, a polgárok iránt. Ransanus ilyen irányú érdeklődése voltaképpen a korakapitalizmust megszült, európai viszonylatban is igen fejlett városokkal és városi polgársággal rendelkező Itália fiának érdeklődése a magyarországi, az itáliainál sokkal fejlettebb rokonjelenség iránt. Ransanus polgári volta alig több a humanizmust művelő, de a feudalizmussal alapjában véve egyetértő tudós felfogásánál. Mindezt bizonyítja az a leírás is, amit Mátyás budai fogadásáról ad: "Ehhez a városhoz /ti. Budához -- B.L./ nemcsak nagyon sok országnagy érkezik, hanem a városok összes szónokai, hogy ők maguk is a királynak ...szerencsét kívánjanak."³⁸ A városok szónokai sem Thuróczi Crhonicájába, sem Bonfini Decadesében nem szerepelnek, s nyilván Ransanus gondolkodásmódjának megfelelően vette be ezt az "adatot" Epitomejába.

---

³⁸ UO. 500. old. " Ad eam urbem, non modo permuti Reguli, sed omnes etiam civitatum oratores, concesserant, ut Regi et ipsi,... congratularentur."

A Ransanus adta magyarországi rendi felosztás vizsgálatánál tett következtetésünk és az előbbi példánk alapján megkockáztathatjuk: Ransanus, ha nem is polgári történetíró, mint ahogy ezt KARDOS TIBOR állítja,³⁹ rokonszenvez a polgársággal, s ezzel az akkori magyarországi viszonyok között korszerű nézeteket vall.

Mint már említettük, szerzőnk hosszan foglalkozik a magyar kereszténység kialakulásával, szakít időt a magyar szentek életének bemutatására. Ezek után nagyon bő terjedelemben adja Hunyadi János halálának leírását, mondhatnánk egész fejezetet szentel neki. Bár az index címe Korvin János és Kapisztrán János kegyes haláláról,⁴⁰ a fejezet lényegében az előbbiről szól. Leírja bátor, körültekintő és előrelátó viselkedését, vallásosságának hangsúlyozását pedig állandóan szem előtt tartja. Például amikor Kapisztrán figyelmezteti Hunyadi Jánost, hogy vegye fel a szükséges szentségeket, az így válaszol: "Csodálkozom a vallásos férfinak a bölcsességén..., aki figyelmezteti, hogy kereszténymódon halljon meg a férfi, aki a keresztény ügyért küzdve igen sokszor kitette magát a halálnak. ...mindig azt tartotta, hogy a bűnök vallomását egy hónapnál tovább sohasem halassza el."⁴¹

---

39 KARDOS: Humanizmus 182. old.

40 SRH I. 489. old.

41 UO. "Mirari se..., religiosi viri prudentiam, qui moneat, moriendum Christiane virum, qui pro Christiana fide dimicando, persaepe sese mortis exposuerit. ...perdiu se hoc servasse, ut peccatorum confessiomen, unquam ultra mensem distulerit."

Hangzatos mondatokban dicséri Hunyadit, ezzel szemben az egész fejezetben Kapisztránnak egy mondatot hagy: "Néhány nappal később meghalt Kapisztrán úgy, miként az istent szolgáló férfinek illett."⁴²

Szerzőnk nagyon vallásos, tisztelettel beszél a pápáról, mégis -- nagy teret szentel a magyar kereszténység kialakulásának, a magyar szentek tetteinek bemutatására, Kapisztrán szerepét, egy niségét pedig elhanyagolja Hunyadié mellett -- ezen tények alapján arra lehet következtetni: a nápolyi követ -- talán a király, illetve tanácsadóinak sugallatára -- nagyon óvatos módon a nemzeti egyház eszméje mellett foglal állást. E feltételezéshez szolgáljon fontos adalékul Kapisztrán magyarországi működésének ransanusi megítélése. "Jóllehet Kapisztrán sok helyet bejárt, szerfelett fáradozott, mégis keveset győzött meg olyanokat, akik fegyvert fogtak. Az oka az volt, hogy ... tolmácsok által kellettneki lelkesítenie."⁴³

Tehát teljesen józanul, -- nyilván informátora hatására -- mai szemmel is elfogadhatóan ítéli meg a ferencrendi szerzetes keresztes toborzásának jelentőségét, és ezzel lényegében elismeri: a pápa és egyháza nem járult hozzá hathatós segítséggel a nándorfehérvári diadal kivívásához.

---

⁴² UO. 491. old. "Paucis autem post diebus, diem suum et Capistranus obiit, ut virum Dei servum decuit."

⁴³ UO. 486. old. "At quamquam Capistranus, multa peragratus loca, nimium laboravit, pauci tamen persuasi ab ipso fuere, qui arma suscepissent. Causa fuit, quod... concionandum ei fuit per interpretes,..."

Az elhangzottak figyelembe vétele alapján vizsgáljuk meg milyen Ransamus szemléletmódjának viszonya Thuróczi történet szemléletéhez.

Thuróczi történetírásának sajátosságait MÁLYUSZ ELEMÉR részletes és beható elemzése alapján röviden ismertetjük.⁴⁴ A magyar iskolában tanult és műveltségét ezek elvégzése után szintén hazai földön gyarapító ítélőmester *Chronica*jával szervesen kapcsolódik a magyar történetírás középkori hagyományához. Bár érzi, hogy más módon, újszerűen kellene alkotni, tehetsége, képzettsége ezt nem teszi lehetővé számára. Munkájában a világbirodalmak egymásutánja jelentette számára a történelem alapját. Természetesen magyar szemszögből nézve ezen birodalmak sorába bevonja Attiláét is, nem tulajdonítva kisebb jelentőséget neki, mint Nagy Sándornak és népének. Thuróczi istent kierekeszti az emberek sorsának közvetlen irányításából, szereplői cselekedeteinek a dicsőségvágy a rugója. Nem jut el a Machiavelli által kidolgozott fortuna-elmélet felismeréséig, de megsejt belőle valamit. Elbeszéléseiben a fátum és a fortuna gyakran szerepel. Az előbbi a zord, megfellebbezhetetlen végzet, amit — ha nem is meri kimondani — lényegében isten fölé helyez, s ami minden emberi sors alakulását megszabja. A fátum által meghatározott lehetőségben belül a vak szerencse — sorsukba közvetlenül beleszólva — kénye-kedve szerint játszik az emberekkel. A *Chronica* szereplőit mégis e határokon belül mint egyéniségeket mutatja be a szerző, humanistává azonban ezzel nem válik,

---

⁴⁴ MÁLYUSZ ELEMÉR: i.m. 143--201. lapjain Thuróczival mint történetíróval foglalkozik. Alábbi összefoglalásunk ez alapján készült.

csak költői hajlamát árulja el. Megsejt valamit az állam-
érdek szerepéről, mégsem alkalmazza ezt minden esetben,
hanem a cselekedetek egyedüli értelmezőjévé a morált te-
szi. Jogászi szemléletmódjának hatása ez, a bűn és bűn-
hódás elvének használatával él. MÁLYUSZ ELEMÉR a szerző
korának tükröződését látja a Chronica azon fejezeteinek
leírásában, midőn a nőuralom magyarságra nézve káros ha-
tását ecseteli Thuróczi. Beatrixnek a trónutódlás körüli
manipulációit jogos ellenszenvvel néző magyar urak ilyen
irányú nézeteinek ad hangot az I. Lajos és Zsigmond halá-
la utáni korok történetének tárgyalásakor. Thuróczinak
kora társadalmi berendezéséről, a rendek közötti viszony-
ról alkotott véleménye megegyezik Mátyás politikai célki-
tűzésével. Egyetért urának koncepciójával, aki a főurak-
kal szemben a középnemességre és a polgárságra támaszko-
dik, és kísérletet tesz egy nagyszerűen leplezett "abszo-
lutizmus" létrehozására. A rendeket illetően a szerző ten-
denciózusan keveri a sok elnevezést, úgy alakítja előadá-
sát, hogy a köztük lévő különbségeket eltüntesse. A hun-
magyar rokonság kérdését illetően szintén korához méltó
módon foglal állást. Mátyásnak birodalma kiépítésének el-
kezdésekor szüksége lehetett -- talán a jogfolytonosság
elvét tekintve -- történelmi példára, amelyre hivatkozva --
így teljesen érthető a Mátyás-Attila párhuzam -- hozzáfog-
~~Magott~~ elképzelésének megvalósításához.

Thuróczi és Ransanus egyéniségének, történet szem-
léletének összevetésekor -- felfogásbeli és nézetbeli el-
térésük is nagyrészt ebből adódhat -- figyelembe kell ven-
nünk, hogy az előbbi hazai történetíró, a XV. századi

magyar társadalmi fejlődés hajtóerejét jelentő középnemességből származik, míg az utóbbi Itália szülötte, magával hozza annak reneszánsz műveltségét, felfogását, gondolkodásmódját, és Magyarországot mint idegen szemléli. A hazai viszonyokról szólva inkább sugalmazói véleményét tomácsolja, mint saját megállapításait fejti ki, természetesen egyéniségének, céljainak megfelelően ahol úgy érzi, változtatásokat eszközöl azon. Mivének megszerkesztésében -- igaz, könnyebb feladat előtt is állott -- Ransanus a *Chronica* szerzője előtt jár. A nápolyi nuntius jó humanistához híven az *Epitomet* egységes stílusban és egységes koncepció alapján hozza létre, az egész magyar történetet elképzelésének megfelelően alakítja, formálja. Thuróczi pedig csak a szükséges részekkel egészíti ki az addigi krónikák anyagát, a már meglévőkön nem változtat. E tekintetben tehát az itáliai történetíró előtte jár társának.

Más a helyzet az események menetét befolyásoló tényezők megítélésében. Ransanus isten szerepének nagy jelentőséget tulajdonít. Bármilyen cselekedetről legyen szó -- például a magyarok megkeresztelkedése, Salamon király balsorsa, vagy Mátyás megválasztása -- isten határozza meg annak végső alakulását. A fátum és a fortuna humanista értelemben vett használata alig mutatható ki nála. Ebben tehát Thuróczi, aki tudatosan használja a végzet és a szerencse emberi sorsokat meghatározó jellegét, megelőzi a nápolyi legátust. Ugy véljük a lucerai püspöknél isten olyan hatáskörrel rendelkezik, mint amit forrása a fátumnak tulajdonít. Az isten által elrendelt határokon belül bárki lehet

szerencsés /fortunatus, felix/ vagy szerencsétlen /infelix/. Kényelmes helyzetben van legátusunk akkor, ha ez eseményeket értelmezni kell. Nála a legtöbb esetben isten rendelte a dolgokat úgy, ahogy megtörténtek. Néhány önálló szakaszban azonban igyekszik magyarázatot adni a történetekre vonatkozóan. Így jár el a hunok és Attila, Géza, István, valamint Mátyás nyugati háborúinak tárgyalásakor. Ezek arra engednek következtetni, hogy Ransanus több történetirói értéket rejt magában, mint amennyit Epitomejában élénk tár.

A két szerző azonos korban élt. A XV. századi magyar társadalom problémái mindkettőjüket foglalkoztatták. Azokban az években, amelyekben munkáikat írták, a trónutódlás ügye foglalkoztatta a magyar közvéleményt. Ransanus ez esetben rendkívül érdekelt, hisz követi küldetésének be nem vallott célja is ezzel kapcsolatos. Thuróczi idegenkedik Beatrix elképzelésétől -- magának szeretné biztosítani a hatalom gyakorlását -- és élénk színekkel ecseteli a nőuralom káros, a magyarságra nézve hátrányos voltát. A nápolyi követ ezzel egyetért, a megoldás mikéntjében azonban merőben eltérnek egymástól. Thuróczi Korvin Jánost szeretné a trónon látni, a követi utasítás pedig aragóniai Alfonz érdekeinek támogatását kívánja Ransanustól.

A hun-magyar rokonság valóságáról sokat vitatkozhattak Mátyás udvarában. Az Epitome és a Chronica is hosszasan tárgyalja ezt. MÁLYUSZ ELEMÉR szerint Thuróczi a király és udvarának igényei szerint állítja be a hun-magyar kapcsolatot. Ez minden bizonnyal a Mátyás-korabeli elképzeléseknek megfelelő, mégis az általunk e fejezetben

kifejtett Ransanus-féle megoldásnak is lehettek hivei Mátyás környezetében, amál is inkább, mert a rokonságnak ez a lazább volta -- egy nép két különböző csoportjáról beszél -- jobban elviselhető a keresztény nyugat embere számára. A probléma felbukkanása az Epitomeban bizonyítja, hogy a szerző fogékony a korának emberét foglalkoztató kérdések iránt.

Mátyás kancelláriájának ítélőmestere, ha nem is nyíltan, de szólt a XV. századi magyar társadalom képéről. Ransanus tétélesen közli a magyarországi rendek leírását. Ugy véljük, a magyar származású ítélőmester ebben pontosabban, a valóságnak megfelelően jár el, míg a luce-rai főpap hiranyaga informátorainak véleményét tükrözi, s átáliai reminiszcenciákat is hordoz magán a polgárságnak rendként való említését illetően.

Bár MÁLYUSZ ELEMER csak utal rá, Thuróczi is, akár csak Ransanus, áttétélesen ugyan, de a nemzeti egyház eszméje mellett foglal állást.

Az elmondottak alapján láthatjuk: a két történetíró szemléletmódjában sok közös és ugyancsak szép számú eltérő vonás van. Az egyezések abból eredhetnek, hogy azonos kor szülöttei s ugyanannak a történelmi etapnak a megörökítését hagyományozták ráuk. Sok hasonló véleményt is hallhattak a dolgokról, amelyek iránt érdeklődtek a királyi udvarban. Egyezéseik továbbá abból is fakadhattak, hogy Thuróczi ugy alkot mint Mátyás odaadó hiva, aki ösztönösen és saját érdekében is helyesli ura politikai elképzeléseit és ezek gyakorlati megvalósítását, Ransanus

pedig humanista módon hódolatát szeretné kifejezni művével a nagyhirű mecénásnak és reneszánsz fejedelemnek. Ezek során -- bár különböző szándéktól vezérelve -- többé-kevésbé ugyanazt akarják, és hasonló eredményre is jutnak. Az eltérések egyik oka lehetett -- mint már utaltunk ár --, hogy egyikük magyar, a másik pedig külföldi. Thuróczi az uralkodó osztály középnemesi rétegéből származik, és ennek megfelelően képviseli érdekeiket, és a királyt is teljes mértékben támogatja. A nápolyi követ informátoraira támaszkodik, akik ugyancsak a király hivei voltak, sőt a felső udvari körökben kell keresnünk őket. Az ő nézeteiknek megfelelően írhatott szerzőnk. Ransanus magyarországi íráshagyományából inkább az itáliai főpap, mint a nápolyi király követe szól olvasóihoz. Történelmi szemléletmódját erősen befolyásolja főpapi mivolta. Ahol csak teheti, megemlíti vallását, a szenteket, az egyházat és magyarországi pályatársait. A magyarországi állapotok megítélésekor előtte állhatott hazájának, Itáliának társadalmi struktúrája, ebből adódhattak hivatkozásai a polgárookra.

VI.

Ransanus stilusa és műveltsége

A nápolyi követ műve létrehozásakor állandóan szem előtt tartotta alapkoncepcióját: olyant alkosson, amely minden tekintetben megfelel Mátyás elképzeléseinek. Szerzőnk nemcsak ebben következetes, hanem arra is ügyel, hogy stilusa egységes legyen. Számos, a műben előforduló olyan motívum bizonyítja ezt, amely valamilyen formában az események tárgyalása során visszatér.

A jó vagy rossz emberi tulajdonságok erősen befolyásolják az Epitomeban a dolgok alakulását. Szembeállítja a szerző a lágy lelkületű Budát vad, kapzsi természetű öccsével, Attilával, és az ismeretes testvérgyilkosságnak oka lehetett szerinte ezen jellembeli különbség is.¹

A minden jó erényt magán viselő Mátyásnak állandóan háboruskodni kell Frigyessel a császár állhatatlansága miatt.²

Ransanus forrásainak elbeszéléseit gyakran saját elképzeléseinek leírásával ötvözi egybe, sőt többször előfordul, hogy kutfőjének mindössze egy vagy két mondatra szo-

---

¹ SRH I. 432. old.

² UO. 509. old.

ritkozó közléseit alaposan kibővítve új epizódot hoz létre. Thuróczi Buda megölését egyféleképp meséli el, szerzőnk ezt megtoldja még a fentiekben vázolt ok ismertetésével.³ Hartvik legendájában megtalálható mind Géza, mind Sarolt látomása. Az Epitomeban ezeket is -- CSÓKA J. LAJOS hívja fel rá figyelmünket⁴ -- átalakítva és kiegészítve olvashatjuk. Thuróczi utal hun-történetében Attilának egy bizonyos "Julium vel Gyulam" nevű renegát római vezérére. Ransamus ezt kihasználva Julius egész történetét elmondja.⁵ Hasonló módon cselekszik Apor vezér, Bajor Ottó, I. Ulászló esetében.⁶

Humanista módjára szereti és ki is használja azokat a helyeket, ahol dramatizálhat. Ezt teszi Attila és Leo pápa találkozásának leírásánál,⁷ folytatja a sort a Hartvik-legenda látomásainak leírásával,⁸ I. László és az őt kereszties hadjáratokra felkérő követek,⁹ majd Vencel és a hozzá követségbe menő magyarok párbeszédének bemutatásával.¹⁰ A Mátyás-történetbe pedig beleépíti Szilágyi Mihály fiktív szónoklatát,¹¹ amely terjedelmében kifejezéseinek változatosságában, gazdagságában -- nem véletlenül -- felülmulja az előzőeket.

---

3 UO. 432. old.

4 CSÓKA J. LAJOS: i.m. 628--631. old.

5 SRH I. 85., 435. old.

6 UO. 114., 441; 195., 473; 302--303., 478--480. old.

7 UO. 434. old.

8 UO. 443--444. old.

9 UO. 457. old.

10 UO. 473. old.

11 UO. 496--498. old.

Ransanus szereti jólértesültségét fitogtatni. Ha módja nyílik rá, egy esemény indítóokát több változatban tárgyalja. Néhány esetben, különösen a csaták leírásánál igyekszik számszerű adatokat szolgáltatni. Attila halálát részint a szerző korára már hagyományossá válhatott orrvérzés folytán előálló fulladással magyarázza, részint -- bár ezt elvetni látszik a későbbiekben -- Ildikó gyilkosságának tulajdonítja.¹² Ransanus részletesen indokolja meg azt is, hogy miért jöttek a magyarok Pannóniába.¹³ Azt, hogy megengedte I. András az őt kérő magyaroknak a pogány hit szerinti élést, Ransanus a következő módon adja elő: "András, ámbár keresztény volt, mégis attól félve, hogy az istentelen emberek serege megtámadja, és egyszersmind a földi királyság vágyától is indítatva, könnyedén megengedte azt, amit kértek."¹⁴

Az Epitome egységes jellegét szolgálja Ransanus stilusának azon megnyilvánulása, hogy az események bemutatása során előforduló, egymásról hasonlóságot eláruló helyzetek leírásakor azonos kifejezéseket, sztereotípiákat használ. A királyokat "uno consensu et applausu" választják,¹⁵ a gyors győzelmet a vezérek "primo impetu"¹⁶

---

12 UO. 434. old.

13 UO. 436. old.

14 UO. 451. old. "Andreas, quanquan erat Christianus, sibi tamen timens, ne ingens illa impiorum hominum manus, in ipsum faceret impetum, simul adductus terreni regni cupidine; facile permisit, quod illi petiere; ..."

15 UO. 447., 481., 498., 500., old.

16 UO. 456., 471., 483. old.

érik el, a győztes vezér az ellenséget "vertit fugam."¹⁷ Az "operam dat" kifejezés változatai is gyakran előfordulnak,¹⁸ az "eam ob rem" ugyancsak gyakran szerepel.¹⁹ Ugy gondoljuk, a további példák felsorolását mellőzhetjük.

Ransanus műveltsége a középkori ideológia elemével átszőtt humanista műveltség. Magyarországi íráshagyományában is számtalan bizonyítékot találunk mint humanista, mind pedig középkori ihletettségű képzettségére. Az alábbiakban nézzük meg humanista műveltségének formai jegyeit! Az Oratióban, ahol néhány helyen -- úgy érezzük -- fitogtatni is akarja tudását, Mátyás egyéniségének nagyszerűségét zengve így ír: "Azon erkölcsök ajándékaival, amelyeket Aristoteles művelten és bőségesen hátrahagyott az Etikában -- azok, akik ismernek, hirdetik -- rendelkez, és élsz is velük."²⁰ Ugyancsak Mátyás erényeinek tárgyalásakor említi: "... ,hogyan te benned /Mátyásban/ mekkora erények csillogása tündöklik, a szónokok között első, Cicerő a szemtanúja."²¹

---

¹⁷ UO. 476., 482., 501., 502. old.

¹⁸ UO. 439., 444., 452., 457., 458., 463., 464., 473., 476., 477., 479., 504. old.

¹⁹ UO. 438., 443., 449., 455., 460., 460., 477., 493. old.

²⁰ LADISLAUS JUHÁSZ: i.m. 14. old. "Quarum virtutum quatenam sint munera, in Ethicis quidem ab Aristotele erudite ac locupletissime traditur,..."

²¹ UO. 13. old. "...teste oratorum principe Cicerone tantae virtutis splendor adeo in te nitet,..."

Az ókori filozófiában való jártasságát is felfedi: "Ezeket az erényeket, amelyeket mondtam, az Aristotelest követő filozófusok intellectiváknak nevezik."²² Nem kis büszkeséggel hivatkozik tehát a peripatetikus filozófusok tanítására. Horatiusi hagyományra vezethetők vissza a *Dedicatio* következő sorai: "Márpedig istennek és a természetnek az adományai mind az ész, mind a lélek, amelyre támaszkodva az én csekély tehetséggel merészelek fenséged számára emléket állítani."²³ Róma történelmét ugyanugy ismeri mint kortársai. Le tudja vezetni a Korvinusok családjának eredetét a rómaiaktól; Pannónia földrajzi bemutatásában pedig az egyes helységek leírásánál nem mulasztja el elmondani, hogy milyen összefüggésben van az illető település a római történelemmel. Ha így ír az *Oratio*-ban: "Helyesen mondta tehát Massinissa, a numidák királya: /Sallustius Crispusnál, a legékesszólóbb történetírónál/ az egyetértésből kis dolgok nőnek naggyá, viszálykodásból a legnagyobbak esnek szét" -- bizonyára tanulmányozhatta a római történetírók munkáit.²⁴

Humanista jellemzéseket ad azokról a magyarországi püspökökről, akik megismerték az új műveltséget, és igye-

---

²² UO. "His, quas dixi, virtutibus, quas peripatetici philosophi vocant intellectivas,..."

²³ HHFD IV. 116. old. "Est nihilominus Dei naturaque beneficio vis tum mentis tum animi; qua sum ausus quaedam tuae Maiestati, exiqui ingenii mei medio dedicare monumenta."

²⁴ LADISLAUS JUHÁSZ: i.m. 8. old. "Recte igitur dixit Massinissa, Numidarum rex, apud Crispum Sallustium, historicum eloquentissimum: Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur."

keznek azt tevékenységükkel igazolni. Stephanus Crispus-ról,²⁵ Christophorus²⁶ modrusi püspökről, Franciscus Mesterről, a budai prépostról²⁷ és másokról fest ilyen képet. Itt lehet még egyszer megemlíteni Ransanus Mátyás-képét. Ez a jellemzés is -- amint már korábban kifejtettük -- humanista jellemzés. Minden tekintetben magán viseli ez a bemutatás a kor szellemét.

Humanisztikus jellegzetességek nemcsak az említett módon találhatók meg a stilusában, hanem kifejező eszközei, fráziskészlete is hiven tükrözi a szerző humanista voltát. Számtalanszor említi fortunát és a virtust! Mondatai között felbukkannak a klasszikus latin kifejezései, pl. "immortali Deo,"²⁸ "duxit legiones,"²⁹ "de secunda noctis vigilia,"³⁰ "incipiti Marte per quatum,"³¹ "Pontifice Maximo,"³² "rerum humanarum Fortunae mobilitas,"³³ "Caesarra emlékeztet, amikor leírja: "rei mostrae publicae."³⁴

Egyoldalú lenne a bemutatás, ha Ransanus műveltségének másik -- középkori ihletettségü -- oldalát elhallgatnánk, ugyanis mint egyházi méltóságot betöltő személy beha-

---

25 SRH I. 416. old.

26 UO. 417. old.

27 UO. 418. old.

28 UO. 501. old.

29 UO. 502. old.

30 UO. 503. old.

31 UO.

32 UO.

33 UO. 504. old.

34 UO. 496. old.

tóan ismeri a keresztény kultúra hagyományait. Például szolgáljon erre az Oratio egyik idézete: "És hogy Szt. Pál apostol szavait használjam, ne akarjatok teret adni az ördögnek."³⁵ Péter apostolt is idézi: "Ugyanis Szt. Péter apostol maga mondta -- így szólt -- a királyt tiszteljétek!"³⁶ A továbbiakban ismét Pál apostoltól idéz: "Eme dolog okát adja emellett Szt. Pál apostol, hogy minden hatalom istentől van, ugyanis ő maga állít királyokat a földön, alapít országokat és feloszt hatalmakat."³⁷ Használ bibliai idézetet, pl. "Ne hallgassatok azokra, akik viszályokat szoktak kelteni a testvérek között."³⁸

A kereszténységről és az egyházzal szló tanításokat tehát jól ismeri. A felsorolt idézeteken kívül példázák ezt a -- már említett, a Dedicatio végén lévő -- forrásmunkák szerzőinek, illetve maguknak a forrásmunkáknak a listája: Beatus Mattheus evangelista, Beatus Hieronimus Beatus

---

³⁵ LADISLAUS JUHÁSZ: i.m. 8. old. "Et ut beati apostoli Pauli verbis utar, nolite locum dare diabolo."

³⁶ UO. 9. old. "Voce namque beati Petri apostoli ipse locutus, Regem, inquit, honorificate!"

³⁷ UO. "Eiusce rei causam reddidit beatus apostolus Paulus, propterea, quod omnis potestas a Deo est, ipse namque interris constituit reges, condit regna, distribuit impera."

³⁸ UO. 8. old. "Ne facile praebete aures illis, qui solent inter fratres seminare discordias."

Augustinus, Eusebius Cesariensis, Vita beati Martini, Vita undecim mill. Virginum, Vita beati Stephani, Vita beatæ Margitæ filiaæ Belæ IV.³⁹

Az elmondottak a példákkal egyetemben és az, hogy Ransenus létre tudotthozni -- saját bevallása szerint -- egy 61 kötetes Világtörténetet, az "Annales Omnium Temporum"-ot, bizonyítják: kiemelkedően nagy műveltséget szerzett, és azt is megerősítik: az új elveket, a reneszánsz ismereteket össze tudta ötvözni a régivel, a középkorival, s ezzel, ha nem is a legkiválóbbak közé, de hazája tudósgárdájának élvonalába tartozott.

VII.

Eredmények

Ransanus Magyarországon alkotott munkáinak tanulmányozása során az alábbi végkövetkeztetésekre jutottunk. Vizsgálataink megerősítik azon nézet helyességét, hogy Ransanus az Epitome fő forrásaként Thuróczi Chronicáját használta. A nápolyi követ Bonfini Decadesének nemcsak földrajzi fejezeteihez, hanem történelmi részéhez is szolgáltatott adatokat Epitomejában. A ransanusi mű földrajzi része fontos közigazgatási, gazdaság-földrajzi és kulturtörténeti adatokat tartalmaz. A szerző azonban nincs tisztában Magyarország pontos földrajzi viszonyaival. Feltételezhető: szerzőnk földrajzi leírása előtt már volt valamely geográfiai jellegű írásos feljegyzés a magyarországi viszonyokról, amelyeket Ransanus forrásként használhatott. Megállapíthatjuk, hogy az Epitome történeti részének hozzávetőlegesen egyharmada önálló alkotás, és a mű többi részét -- amelyeket a szerző koncepciójának megfelelően fontosnak tart -- nem vonatkozik a kivonat-jelleg. A szerző a XV. században keletkezett magyar történeti művek felfogásától eltérő módon tárgyalja a hunemagyar rokonság kérdését. A magyar kereszténység

kialakulásáról szóló rész elkészítésekor Hartvik legendáját használta fő forrásként, és azt elképzelésének megfelelően alakította át.

Ransanus az általa leírt dolgokat igyekszik reálisan és józanul bemutatni. Ezen nem változtat az sem, hogy az eseményeket pártosan adja elő; általunk tanulmányozott alkotásai azt mutatják, hogy Mátyás oldalán áll. Történet-szemléletére jellemző a teokratizmus és arisztokratizmus. Ez utóbbi forráshasználatára is érvényes. Történetírására jellemző az oknyomozó módszer. Rokonszenvez a városlakókkal, polgárokkal. Feltételezhető, hogy támogatja a magyar nemzeti egyház ügyét.

A nápolyi követ humanista műveltsége párosul az egyház és a keresztény kultúra hagyományainak ismeretével és tiszteletével. Humanista műveltségük alapján a XIV. század utolsó harmadában alkotó történetírók közt Bonfini, Ransanus, Thuróczi sorrend állapítható meg.

Tartalomjegyzék

I.	A szakirodalom áttekintése	2.
II.	Ransanus élete, magyarországi működése, írás- hagyománya	8.
III.	Ransanus földrajzi h iranyaga	15.
IV.	Ransanus forráshasználata	32.
V.	Ransanus történelemszemlélete	60.
VI.	Ransanus stílusa és műveltsége	88.
VII.	Eredmények	96.

38-7/1968-69. hksz.

Karácsonyi Béla elvtársnak
egyetemi docens

Tárgy : **Blazovich László** .....
doktori szigorlata
Mell. sz. : 1 db. disszertáció

H e l y b e n

Professzor Elvtárs !

Mellékelve **Blazovich László "Ransanus és Magyarország"** .....

.....
című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni szíveskedjék. Legyen szabad
Professzor Elvtárs szíves figyelmét felhívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálat
elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap
utolsó napjában állapította meg.

A mellékelt értekezést a bírálat elkészítése után szíveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának lel-
tárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

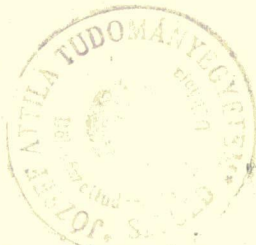
Szeged, .1968. december. 4.

[Handwritten signature]

.....
d é k á n

A kiadmány hiteles :

[Handwritten signature]
.....
dékáni hiv. vezető

Kapták : **Dr. Széző Imre tszv. docens**

Karácsonyi Béla docens társviráló

Dr. Szilágyi Pál ..... tanszéki könyvtáros

..... tanszéki könyvtáros

Javni o SRH I. (SCHWANDNER) o II. (GENTPETER) o
apros. pefede.

9. puzorle: "addi" sra nem lewt nechtel oluk " — mi?

10. BONF. Mažb hienzakečot: laudandi regj...
negotium = "a getakz aak a kintz megozal-
ja? — laudat's fruchtig mufake

13. oct. 18. 1899. non irritum deducari = gusen apu-
lotam feligjurot (nem puz): nem iz alerabot alle-
reke) (nejt)

25. Vezpochi p. nem a kuznot, hame a kuznot kor-
kuznot (kuznot h.) pastim.

30. Kalsoa — Goltiani: SRH 1. 916. ^{gent} Ransanis epetelju
n4cti ripul kilitik, kchat u felkellenu kintimut
huz.